

SVEN FRAENKI

DEN
INRE
KOMPASSEN

LIVSERFARENHETER

SVEN FRAENKI

**DEN INRE
KOMPASSEN**

LIVSERFARENHETER

IDÉ och KULTUR

© Rakel Fraenki 1979
Omslag: Asta Söderlund
Embe Boktryckeri, Sthlm
ISBN 91 85400 05 X

FÖRORD

Att vara tillsammans med Sven Fraenki var alltid berikande. Han var en ovanligt seende och levande människa, och det gjorde honom till en utomordentlig lärare, även utanför skolan. Jag har fått lära mig mycket av Sven, i våra samtal, på våra promenader och resor under årens lopp.

Den sista promenaden på tu man hand fick vi göra den 17 oktober 1977, knappt två månader före Svens bortgång. Av en händelse som liknar en tanke kom den att förläggas till Oslo i anslutning till en nordisk lärarkonferens.

När vi startade från Sophus Lies gate 5 - Moralsk upprustnings norska centrum - varskodde Sven om att han då och då kunde behöva stanna upp för att lugna ner hjärtat. Men det blev inga sådana andhämtningSPAUSER under vår vandring längs Bygdøy Allee och Karl Johans gate. För mig blev det en oförglömlig lektion i nordisk kulturhistoria där byggnader, monument och bokhandelsfönster gav ständigt nya uppslag och åskådningsmaterial. // ?

Sven var i bästa mening intellektuell. Han hade den förening av lärdom och visdom som blivit allt mer sällsynt. Han samlade inte kunskap enbart för sin egen eller för kunskapens skull utan för att dela med sig av den som lärare och medmänniska. För ett oräknat antal av Svens elever, vänner och mera "tillfälliga" kontakter har denna delgivning betytt impulser, hjälp och vägledning för livet.

När jag läser Svens minnesanteckningar ser jag honom så levande för min inre syn: gestalten, hållningen, sättet att röra sig. Det var något medfött stelt, blygt och tillbakadraget över hans rörelser och ansiktsuttryck. Rösten var lite sträv men ändå varm och vänlig. Med dessa förutsättningar för lärarrollen skulle Sven Fraenki ännu i 1930-talets svenska skola som så många andra lärare ha kunnat förskansa sig

bakom den stele och stränge magisterns utvärtes auktoritet. På 1960-talets högstadium hade det varit definitivt omöjligt.

Att Sven i båda dessa skolepoker lyckades vinna sina elevers förtroende och positiva samverkan tyder på att han upptäckt en hemlighet som måste vara av största intresse i dagens skolsituation.

Både vad Sven Fraenki här berättar om sina tidigaste experiment i undervisningen och av de pedagogiska tankegångar han utvecklar bl a i det här återgivna bidraget till boken "Icke för skolan utan för livet" visar att han flera årtionden i förväg arbetade med den demokratiserade och elevcentrerade undervisning för vilken de senaste skolreformerna erbjudit en yttre ram, utan att samtidigt ha kunnat ingjuta den anda som för Sven Fraenki var själva utgångspunkten.

Det ursprungligt slutna och skygga i Svens yttre beteende kom att från början av hans lärarbana och allt mer under årens lopp inifrån förvandlas och förfinas till en samtidigt öppen och varsam, försynt och förtroendeingivande attityd mot varje mötande medmänniska. Det var något klasslöst aristokratiskt över Sven Fraenkis yttre och inre sätt att möta och umgås med människor av alla åldrar, bakgrunder och nationaliteter.

Det var mötet med Oxfordgruppen och inspirationen från Frank Buchman i mitten av 1930-talet som förlöste Sven Fraenki - liksom så många andra lärare och andra intellektuella i Norden och västvärlden - från hans slutenhet och inlemmade honom i en internationell gemenskap och en livsuppgift som låg i linje med hans lärarkallelse men som sprängde skolans begränsade ram och vidgade verksamhetsfältet till Europa och världen.

Att Oxfordgruppen i mitten av 30-talet utlöste en väldig inspirationsvåg och en genomgripande andlig och moralisk väckelse inte minst i Norden måste ha sin förklaring i att dess budskap och utmaning mötte ett djupt känt behov i människors hjärtan och

samveten. I Sven Fraenkis memoarer får detta en intressant belysning. I inledningskapitlet berättar han hur han redan som student i Lund 1925 på egen hand slagit in på den lyssnandets och lydnadens väg där han nästan tio år senare mötte och anslöt sig till Oxfordgruppen.

Jag tror inte att någon som kom i beröring med Sven Fraenki kunde undgå att bli påverkad. Man var inte riktigt samma människa sedan man lärt känna honom.

När jag skrivit dessa rader har jag ibland liksom fått hejda pennan för att inte av gammal skriv- och talvana efter Svens namn tillfoga Rakels. För vänkretsen har "Sven och Rakel" blivit en nästan oskiljaktig sammanbindning.

Av naturliga skäl gör Rakel sin entré ett gott stycke in i Svens memoarer. Men från början till slut finns hon med i urvalet och redigeringen av dessa texter vars utgivning låter Sven själv fortsätta att delge sina erfarenheter och tankar till kvarlevande lyssnare och kommande generationer.

Nils Gösta Ekman

STUDENTÅR I LUND

Ett steg som krävde moraliskt mod

Hösten 1925 bodde jag i ett litet gult hus på Allhelgonabacken i Lund. Det ägdes av en arbetarfamilj, och vi var tre- fyra studenter som hade var sitt rum där. Mitt låg en trappa upp, och tvärs över vinden bodde en västgöte som läste samma ämne, nordiska språk, så vi brukade knacka på hos varandra och göra sällskap till föreläsningarna.

En kväll hade jag just läst en dikt av den tyske 1800-talsskalden Eduard Mörike, "Auf eine Lampe". Jag kan nu inte finna något i den som motiverade den serie tankar jag kom in på, men för mig har en stark skönhetsupplevelse alltid fått en moralisk innebörd. Jag hade varit en mycket sluten och tyst pojke, som kände en hel del slumrande möjligheter och anlag inom mig. I skolan och bland kamraterna hade jag varit tafatt och skygg och blev ofta föremål för gyckel och drift. Jag behärskades ofta av fruktan, t ex för rasterna, då jag inte visste var jag skulle göra av mig utan stod för mig själv i ett hörn vid ingången till skolbyggnaden. Att komma till det fria livet vid universitetet blev därför en oerhörd befrielse, jag förlöstes på många sätt av atmosfären och de fria arbetsformerna. Detta att ha ett eget rum, där jag var helt oberoende, och att få ägna mig åt en enda uppgift, sätta mig in i ett enda ämne, var för mig en lycka utan like. Men ändå - jag kände att jag ännu hade mycket av min gamla stelhet och bundenhet i umgänget, särskilt inför vissa människor, sådana som hade vuxit upp i en rik, kultiverad, intellektuell omgivning och hade en självklar säkerhet i sitt uppträdande.

Den här kvällen fick jag en stark längtan efter att bli en helt fri människa. Om jag inte hade något att dölja för någon, om alla punkter i det förångna var uppklarade, skulle jag då inte få den in-

re säkerhet som jag saknade? Var det inte värt att våga allt för att komma dit?

Medan jag gick fram och tillbaka på golvet i mitt rum, tog mina tankar en koncentrerad form. Om jag nu ville ställa tillrätta allt som var falskt eller dunkelt i mitt förhållande till andra, var skulle jag då börja? Jag kom att tänka på en episod i samband med mina studier. Trots att jag just nu sysslade med nordiska språk, hade jag börjat gå på professor Albert Nilssons proseminarier i litteraturhistoria. Min kamrat västgöten och jag hade brukat göra sällskap dit. Ett par veckor tidigare hade han som vanligt knackat på dörren och frågat om jag skulle gå med, och jag hade svarat att jag inte tänkt göra det just den dagen. "Då skriver jag på för dig också", ropade han, och överraskad tänkte jag inte på att protestera. När närvarolistan nästa gång cirkulerade, upptäckte jag att han skrivit datum vid båda våra namn med anilinpenna - vilket föll i ögonen då allt annat var skrivet med bläck.

Om jag nu ville vara konsekvent, borde jag gå till professorn och erkänna bedrägeriet. Jag blev intensivt medveten om priset för ett sådant sätt att leva. Skulle jag bli sänd bort från universitetet? Nu kan en sådan fruktan synas löjlig och överdriven, men jag hade levt så avskild från kontakt med det praktiska livets villkor, att frågan hade full aktualitet för mig. Jag tänkte på mina hederliga strävsamma föräldrar som hade kämpat för att jag skulle få möjlighet till denna utbildning, på min farbror, en hantverkare som hade lånat mig av vad han skrapat ihop under ett helt liv.

Min första tanke var emellertid så stark, att jag beslöt att gå till professorn nästa dag. Det föll sig så att det var just den veckodag då han hade sin ordinarie mottagning, vilket hjälpte mig att inte skjuta på saken.

Nästa förmiddag stod jag alltså, darrande i knäveckan, utanför professorns dörr och tryckte på

knappen. När han öppnat och jag framfört mitt ärende, vet jag inte vem som såg mest generad ut. Till slut sade han: "Kandidaten får väl stryka ut det nästa gång då." En så enkel lösning hade jag inte tänkt mig, men den lättnad jag kände när jag gick var obeskrivlig, och jag tyckte hela världen tillhörde mig.

Händelsen kom i varje fall att ha en djup inverkan: det var första gången jag på egen hand tagit ett steg som krävde moraliskt mod. När jag sedan nära 10 år senare gjorde bekantskap med Oxfordgruppen och dess absoluta mormor, ärlighet, renhet, o-själviskhet, kärlek, var Albert Nilsson en av de första jag skrev till. Jag påminde honom om denna episod och sände samtidigt ett ex av Harold Begbies "Life Changers". Han svarade med ett mycket vänligt brev där han sade sig inte komma ihåg den episod jag syftade på, men var tacksam att genom denna bok lära känna Frank Buchman som han ansåg vara en av de stora gestalterna i vår tid. Han skrev att han för sin del länge sett mycket pessimistiskt på kristendomens framtid - och den västerländska kulturens framtid - "ty den västerländska kulturen bygger på kristendomen, men denna bok är för mig ett tecken på att jag kanske misstagit mig. Frågan blir till sist vem som skall segra: de moderna cesarerna eller Kristus." Han avslutade med en önskan att jag skulle besöka honom, vilket jag tyvärr inte fick tillfälle till, ty han dog kort därefter.

Sven Fraenki var född i Norrköping 1902, tog studenten där 1921 och fil mag i Lund 1927. Han var lärare vid folkskolan i S:t Anna i Östergötland 1923-24 och vid svenska folkhögskolan på Birkas i Estland 1927-30. Senare tjänstgjorde han vid läroverk i bl a Landskrona, Östersund, Norrköping och Kristinehamn. I sina här publicerade minnesanteckningar berättar Sven Fraenki om sitt engagemang

från mitten av 1930-talet i Oxfordgrupprörelsen och dess fortsättning i världsarbetet för moralisk upprustning. Tillsammans med sin maka Rakel ägnade han hela sin tid åt detta arbete i Sverige och andra länder under 1940- och 50-talen, under längre perioder bl a i Schweiz och Tyskland.

År 1963 återgick Sven Fraenki till lärartjänst och var senast adjunkt vid Karolinska läroverket i Örebro. Han avled den 10 december 1977.

Sven Fraenki tog aktiv del i en rad av de kristna lärarkonferenser som ägde rum i Sverige under beredskapsåren. Han tog bl a ledande ansvar för konferensen för karaktärsfostran i Sigtuna 1942, dokumenterad i boken "Icke för skolan utan för livet" (Stockholm 1942).

Tillsammans med norrmännen Førlund och Henden utgav Sven Fraenki "Education for Tomorrow's World" (Grosvenor Books, GB, 1970) och "De er morgendagen" (Oslo 1971).

1) - Intryck från mötet Oxfordgruppen i mitten av 1930-talet
och deltag i den första för moralisk upprustning.
Tillsammans med Rakel tog han sig ledigt från sitt yrke
arbete för att under 1940-talet på flera möten i Frankrike och
konferenserna för moralisk upprustning i Schweiz och Tyskland

BÖRJAN PÅ LÄRARBANAN

En väg som jag länge letat efter

En lunchrast i början av höstterminen 1933 kom jag hem till mitt rum på söder i Örebro och fann på mitt skrivbord en packe tidningar. Det var "Församlingsbladet" som jag just prenumererat på och som nu kom för första gången tillsammans med redan upplupna nummer. Jag hade aldrig tidigare läst någon kyrklig tidning - det hörde inte till mitt intresseområde, fast jag under min studietid i Lund haft för vana att gå i högmässan i domkyrkan. Nu hade jag min första söndag i Örebro besökt Olaus Petri kyrka, som låg i närheten av det hotell där jag bodde de första dagarna. Predikan som hölls av kyrkoherden, Carl Stenbeck, var manligt kraftfull och tilltalade mig. I samband med de kyrkliga tillkännagivandena sade han några ord om församlingens söndagsskolor som snart skulle börja efter sommaruppehållet, och uppmanade alla att stödja dem med bön och om möjligt praktisk insats. Jag fick genast en stark impuls att hjälpa till, och den känslan förföljde mig under de närmaste veckorna. Jag skulle just börja min första tjänstgöring efter provåret, lektionsförberedelserna tog mycket av mina krafter i anspråk, och jag drog mig för att ta på mig ytterligare en uppgift. En dag gjorde jag emellertid slag i saken och ringde på hos kyrkoherden, som blev mycket förtjust över mitt erbjudande och anförtrödde mig en grupp på 20 pojkar. Då jag förklarade att jag inte visste hur man bar sig åt med att undervisa i söndagsskola, rekommenderade han mig att prenumerera på "Församlingsbladet" som varje vecka hade ett bra lektionsutkast.

Här låg nu tidningsbunten framför mig. När jag öppnade den och började bläddra igenom numren, anade jag inte att jag stod inför något som skulle komma att för all framtid totalt förändra mitt liv.

Min uppmärksamhet fångades snart av en artikel "Oxfordgrupprörelsen och dess budskap till oss". Det var någonting i den som kom mitt hjärta att slå hastigare och känna att jag funnit en väg som jag länge hade letat efter.

Intrycket av denna händelse med professor Nilsson hade snart bleknat och mitt personliga liv kom att förflyta ungefär som förut. Men den här artikeln som jag nu träffat på en septemberdag 1933, visade mig att det fanns människor, unga akademiker som jag, som praktiskt hade förverkligat vad jag då och egentligen hela mitt liv hade drömt om - en riktlinje för det personliga livet och samtidigt en skapande plan för mänskligheten. Jag anade att jag här skulle finna hjälp att reda ut mycket som var tilltrasslat i mitt liv och att bringa de möjligheter jag kände inom mig till rikare utveckling och till gagn för andra.

Min tidigare upplevelse i Lund blev mig nu till stor hjälp i att omsätta dessa idéer i praktiken. Jag förstod t ex att det var i stillheten inför en högre auktoritet som den nödvändiga inspirationen och kraften till en sådan livsföring låg, och min första åtgärd blev därför att varje morgon stiga upp tidigare än förut och sätta undan en bestämd tid för inre samling och lyssnande till "den inre rösten" som mahatma Gandhi kallade denna inre vägledning. Denna vana har jag sedan vidmakthållit under de mest skiftande förhållanden, t ex när vi under beredskapstiden låg 20 man i en barack, där temperaturen på morgonen inte var många grader över noll.

Under min första stilla stund fick jag tanken att låta hela skolan få del av min upplevelse. Jag hade ett bra tillfälle ett par dagar senare när jag skulle leda en morgonsamling.

Vi var en nystartad skola med ett ganska begränsat antal elever och lärare, ett statligt läroverk för flickor, som just hade börjat sitt tredje läsår. Det hade därför inte hunnit bli mer än tre årskurser på

vardera realskolan och gymnasiet, tillsammans c:a 200 elever. Vi var ett till stor del ungt kollegium, som höll ihop även på fritiden och delade med oss av intryck och erfarenheter. Det hela präglades av entusiasm och pedagogisk upptäckarglädje. Vi var mycket olika: en del politiskt radikala, andra, som jag själv, religiöst intresserade, men vi stimulerade varandra i vårt arbete och trivdes mycket bra tillsammans. Rektorn, Nils Bergsten, var en medelålders, skicklig språklärare, också, liksom sin hustru, hängiven baptist.

Morgonsamlingarna, som vissa dagar leddes av rektor, ägde oftast rum i en mycket okonventionell omgivning. Eftersom flickläroverket ännu inte hunnit få egna lokaler, höll vi till i en annan skola, och alla större samlingar måste försiggå i den långa korridoren där flickorna fick stå i djupa led. Talaren stod på en avsats ovanför några trappsteg som gick upp till rektorsexpeditionen. Vid terminens början hade jag erbjudit mig att någon gång i veckan överta en morgonsamling vilket jag hade erfarenhet av från min tid vid folkhögskolan. Jag hade intrycket att rektorn inte var särskilt tilltalad av min förkunnelse - sannolikt tyckte han att den var för allmänt humanistisk.

Den här gången verkade han emellertid belåten. "Det var bra", sade han, "men det heter inte Keswick utan Kezick!" Jag hade gett en kort översikt av Frank Buchmans liv, inklusive den avgörande vändpunkten i den lilla kyrkan i Keswick i England. Även eleverna verkade intresserade: vad jag berättade hade säkert det självupplevdas intensitet.

Ett vattenfall och en morgonbön

Den följande vintern förflöt emellertid utan någon större förändring i min livsföring. Min vän och kollega, licentiaten Erik Bollerup, en briljant svensklärare och historiker, raljerade ibland över

min fromhet och skämtade obarmhärtigt över att jag varje söndagsmorgon steg upp och gick till kyrkan för att hålla söndagsskola kl 9 efter att ha fått lite kaffe och en smörgås i mig på en ölrestaurang. Vi brukade följas åt på teatern eller på bio, och en kväll då han ville ha mitt sällskap till en föreställning, höll jag just på med att förbereda en morgonandakt till följande dag. "Det är väl snart gjort", sade han, "du har ju ett utmärkt stoff i vår utflykt idag." Hela skolan hade haft en fri-luftsdag i närheten av Degerfors och vandrat omkring i skogarna där man ännu kan se spåren av ett vattenfall som varit tre gånger så stort som Niagara med höga stup och jättelika flyttblock. Han föreslog att jag skulle dra parallellen med kyrkan av idag och på den tid då den ännu var en väldig kraft i folkens liv! En genial bild men inte så lämplig för det syfte som jag hade med min morgonbön. Jag stannade emellertid hemma och arbetade, men hans idé var så suggestiv att jag inte kunde släppa den. Så här kom betraktelsen att se ut när jag lade fram den nästa morgon för de hundratals lyssnande flickorna som ännu hade bilden av den vilda skogsnaturen på näthinnan.

"Uppe i skogarna ligger resterna av ett väldigt vattenfall. Där finns jättegrytor, spegelblanka tjärnar, massiva flyttblock. Där en gång vattenmassorna brusat fram, växer det hög skog, jättegrytorna är täckta med mossa eller fyllda med brunt vatten, en liten bäck rinner fram mellan stenarna. Människor har gått förbi under århundraden, men ingen har anat att väldiga naturkrafter varit i rörelse på denna plats. Bara fantasin har gjort trakten till hemvist för jättar och troll.

Vår tid liknar ett dött vattenfall. Det står himmelssträvande katedraler runt om i Europa som ett tecken på våra förfäders tro, korsen reser sig i täta rader på kyrkogårdarna, bibeln finns i varje hem, även om den är undanlagd. Trons gamla strömfåra är kvar, men var är Guds kraft i folkens liv?

Är den borta liksom vattenmassorna vid Sveafallen? Nej, Guds kraft kan aldrig försvinna, det är bara vi som hindrar den att tränga fram. Tänk, om vi skulle börja lyssna efter Guds vilja och låta Guds kraft strömma ut över världen! Den skulle fylla våra handlingar och ge oss frisk glädje. Tänk, om vi alla förenades av en ren osjälvisk vilja! Då skulle vår skola och vår stad bli ett väldigt vattenfall, och i dånet därifrån skulle vi få höra Guds röst."

"Det var en bra morgonbön", sade Bollerup när vi följande dag gjorde sällskap från skolan. "Flickorna lyssnade verkligen." - "Det var ju din idé", sade jag. - "Men du gjorde det på ditt eget vis."

REFLEXIONER AV SVEN FRAENKI

Första gången jag lyssnade till den inre rösten och följde den, såg jag klarare med min fysiska syn, himlen blåare, gräset grönare, alla konturer skarpare.

Man kan överhuvudtaget inte ta itu med det skeva i världen, om man inte ställt saker till rätta i sitt eget liv.

Samvetets ursprung är Gud. Därför reagerar ibland samvetet på ett annat sätt än vårt förnuft, som påverkas av våra känslor.

Hva bestemmer våre valg og avgjørelser? Er det snever egeninteresse? Handler vi på basis av antipati, hat eller misunnelse? Er det hensynet til "hva andre mener" som bestemmer hva vi gjør?

For å bli klar over våre egentlige motiver, trenger vi å se oss selv i lyset av absolutte moralnormer og lære å lytte til "den indre stemme", til samvittigheten. Mange vil av egen erfaring være overbevist om at denne indre stemme også kan være Guds tale til den som lytter med et åpent sinn og søker hans ledelse. Dag Hammarskiöld skrev i sin dagbok: "Det beste som kan hende deg i livet, er at du blir stille og lar Gud tale og handle."

(Citat ur "De er morgendagen")

LIVSAVGÖRANDE RESA TILL OXFORD

"Gud, jag lämnar mig i din hand"

Idén om Guds ledning hade alltså slagit rot hos mig, men ännu hade jag inte sett några påtagliga resultat i mitt eget liv. Inte heller hade jag träffat någon som praktiserat den så som studenterna i den där artikeln.

Innan läsåret var slut skulle jag emellertid träffa en person som hade haft närmare kontakt med "Oxford", som det nu började kallas i Sverige. Det var Bo Giertz som kom till Örebro i egenskap av resesekreterare i Kristna Gymnasiströrelsen och höll ett par morgonandakter på vår skola. De gjorde djupt intryck på mig och vi blev snart goda vänner. Han berättade att "Oxford" redan börjat gripa omkring sig bland studenterna i Uppsala, inte minst bland hans egna vänner. Hans Cnattingius, en lovande ung teolog, hade av sin professor sänts till England för att studera den högkyrkliga anglikanska Oxford Movement som i början av 1800-talet åstadkommit en förnyelse inom engelska kyrkan. Dess ledande gestalt, senare kardinal Newman, hade verkat som präst i Oxford, och Cnattingius begav sig alltså sommaren 1933 dit för att på ort och ställe studera Newmans och hans medhjälparens arbete. Av "misstag" hade han emellertid kommit att hamna på det internationella sk house-party som Oxfordgrupprörelsen sedan några år varje sommar arrangerade i Oxford och där man höll till i en del av de universitetet tillhörande colleges. Han hade här själv genomgått en personlig förvandling och kommit tillbaka till Uppsala som en ny människa med en smittsam livskvalitet. Det hade väckt en oerhörd förvåning, för att inte säga bestörtning att denne elegante, överlägsne och allmänt beundrade akademiker plötsligt uppträdde som en anspråkslös och mänsklig kamrat som var redo att i personliga samtal ge del av sina erfarenheter. Det nya livet hade hastigt gripit omkring sig i stu-

dentkretsar, och även professorer hade blivit influerade. Allt detta var nytt för mig och på min fråga hur jag skulle kunna få en inbjudan till ett house-party i Oxford rådde Giertz mig att skriva direkt till Hans Cnattingius.

En vacker julidag 1934 kom jag till "spirornas stad", med högt spända förväntningar. Hela atmosfären och människornas ansikten borde ha prägel av att en andlig revolution gått fram här, tänkte jag. Min entré blev dock högst nykter och alldaglig. Från den hiskliga järnvägsstationen, ett järnskelett med orden "Great Western Railway", letade jag mig vägen till inkvarteringsbyrån som låg i en villa. Utanför ett fönster hade man lagt ett par trappsteg, där man fick kliva upp för att få besked om sitt logi och ta emot sitt deltagarkort. Jag skulle bo i St. Hugh's - ett modernt college. Det var en lång låg tegelbyggnad i en vacker park med cedrar och cypresser och slingrande grusgångar mellan häckar av lavendel och rosenbuskar.

Vid ett av de första mötena talade en grupp från Sydafrika. Jag fäste mig särskilt vid en kraftigt byggd medelålders man med tätklippt grå mustasch, en f d officer, nu affärsman i Kapstaden. Hans namn var Guy Swart. Han hade ett lugnt, nästan faderligt sätt att uppträda och ingav mig förtroende. Vi kom att sitta bredvid varandra under en måltid, det gick mycket lätt att tala med honom. Efteråt gick vi en promenad i parken, och jag kom att efterhand liksom av sig självt öppna mig för honom på ett sätt som jag, med min förbehållsamma natur, aldrig gjort för någon levande själ. Han var också öppen mot mig och berättade bl a om sin kamp att vara helt ärlig i affärer. Efter ett par timmars samtal slog vi oss ned på ett par stolar i det fria och hade en stund av stillhet tillsammans. Han hade frågat mig om det fanns någon människa till vilken jag kände mig ha ett skevt förhållande, och jag kom nu att tänka på tre olika personer som jag av ett eller annat skäl hade något otalt med. Innan vi skil-

des åt frågade han mig om jag någonsin helt överlämnat mig åt Gud och låtit honom få ta hand om ledningen i alla detaljer i mitt liv. Han föreslog mig att tänka igenom vad det skulle innebära.

Nu gick ett par dagar under vilka vi inte träffades men så möttes vi en eftermiddag, och han frågade mig om jag kommit till något resultat. Jag tyckte nog att jag skulle behövt ännu lite tid, det gör man väl alltid, men jag kände på mig att det inte tjänade något till att skjuta på saken längre, och så gick vi tillsammans in i ett litet kapell som tillhörde St. Hugh's. Vi gick fram till altarringen och knäböjde, och jag sade enkelt: "Gud, jag lämnar mig i din hand, och led mig i fortsättningen." Guy bad också att Gud skulle vara med mig och fylla mig med sin ande.

När jag steg upp hade jag väntat att jag skulle känna mig liksom fylld av en stor kraft, men jag kände ingenting i den vägen. Det var först när jag kom tillbaka till Sverige som jag av andra förstod att jag hade blivit annorlunda.

Från fruktan till vänskap

Första tecknet fick jag när jag i början av höstterminen frågade om jag liksom förut fick hålla morgonandakt. Rektorn drog lite på det och verkade inte förtjust åt tanken. Så blev händelsevis en av de andra förhindrad och rektorn vände sig till mig. I den andakten berättade jag om ett ungdomsmöte i Oxfords rådhus som gjort djupt intryck på mig. Efteråt kom han fram, tackade mig varmt och bad om förlåtelse för att han varit tveksam. "Jag visste ju inte att du skulle tala på det viset", sade han, "om du tänker tala så där, får du hålla hur många morgonböner du vill."

Rektor Bergsten var också en av de tre personer vars namn kommit till mig under stillheten i parken i Oxford. Det hängde ihop på följande sätt. En dag

i början av min första termin i Örebro hade han o-
väntat kommit in för att höra på en lektion i tyska
i gymnasiet. Han kunde inte ha kommit olägligare.
Efter någon månad hade vi läst ett 15-tal sidor,
och oerfaren som jag var, hade jag fått den olyck-
liga idén att ge dem det hela i repetition. De skul-
le förbereda sig så att vi kunde samtala om inne-
hållet på tyska, en sak som jag var mycket lite ka-
pabel att genomföra, särskilt som jag aldrig hade
varit i Tyskland. Jag gjorde själv massvis med fel,
och kände hur rektorn vändades, vilket han inte
heller kunde dölja trots att han diskret satt sig
längst bak i klassen. Han var som sagt en mycket
skicklig språklärare.

Ju mer spänd jag blev, desto sämre gick det. Ef-
teråt bad han mig komma med in på expeditionen, och
där påpekade han ett urval av de grova felen och
slutade med att säga att det här gick inte alls,
det måste bli en ändring.

Nu greps jag av fruktan för honom. Varje gång det
knackade på dörren stelnade jag till, och om det
var han som kom in för att höra på, gick lektionen
sämre med ens. Det blev inte bättre av att jag en
tid fick övertaga en grupp elever som undervisats
av honom. De gjorde en del uttalsfel, vilket jag
med en viss tillfredsställelse påpekade. En gång
sade jag t o m "Vad har ni egentligen haft för lä-
rare?" vilket de mycket väl visste att jag hade
helt klart för mig.

Allt detta skulle jag nu ställa tillrätta. Veckor
och månader gick, och det blev allt svårare att få
mod att ta steget. Men en dag kom jag att i en an-
tologi läsa en betraktelse av Sven Lidman, som be-
rättade om sitt möte med Kristus. Det var skrivet
med en så intensiv övertygelse, att jag blev djupt
skakad. Efter att ha fallit på knä vid min säng och
bett en kort bön, gick jag snabbt till rektorns bo-
stad och ringde på. Han kom själv och öppnade, i
hans arbetsrum kom jag genast fram med mitt ärende,
berättade om min fruktan och min kritik av hans un-

dervisning inför hans egna elever. "Men käre vän," sa han och omfamnade mig, "du kan visst ha rätt. Jag gör många fel. Men en sak måste du lova mig - att inte vara rädd för mig längre!"

Jag hade nu fått en verklig vän, och all fruktan var borta. Han blev förtjust över mina lektioner, och innan jag slutade vid hans skola sade han en gång: "Jag har aldrig haft en lärare som utvecklats så snabbt - du måste ha arbetat oerhört." Sanningen var att jag inte arbetat mer än förut, men det förändrade förhållandet till honom gjorde mig fri och lät mig utveckla mina inneboende möjligheter. Han for sedan på sommaren till Oxford för att se vad det var som så grundligt hade förändrat en av hans lärare.

"Mamma hade rätt den gången"

De bägge andra uppgörelserna kan jag endast antyda, då de rörde intima förhållanden. En av dem gällde min mor. Hon hade en gång framkastat en misstanke om mitt förhållande till en tredje person vilket sårat mig djupt. Det agg jag fått hade jag burit på i årtal - jag hade slutit mig och stängt henne ute vilket måste ha vållat henne verklig smärta då vår gemenskap förut varit mycket varm. Det gällde nu för mig att erkänna att hon haft rätt i sitt förmodande, vilket för mig innebar en stor förödmjukelse, särskilt som det var fråga om ett steg jag tagit på egen hand, utan att rådgöra med mina föräldrar.

Först under jullovet då jag var hemma hos mina föräldrar, lyckades jag förmå mig till att vara ärlig om detta. Nu var det min vana som jag redan praktiserat ett år att på morgonen skriva ned mina tankar under den stilla stunden, som kom mig till hjälp. Jag brukade sitta vid bordet i vårt kök, och min mor var också tidigt uppe och sysslade med något handarbete. Först kom det för mig att bara skriva ned sanningen. Så jag skrev: "Mamma hade rätt den gången." - Att jag hade så svårt att skriva ned

dessa ord visar bara det hur stor min fruktan var att lämna ut mig själv. Det var som att dyka på djupt vatten för första gången. Men nu stod det där, svart på vitt. Då gick det att komma ut med det. Hon kom genast ihåg tillfället. "Mamma hade rätt då", sade jag. Dessa fyra ord förändrade hela atmosfären i vårt hem. Det var som om murar fallit och solen strömmade in. "Det har jag förstått hela tiden", sade hon. - Nästa morgon kom hon och frågade om hon fick vara med och ha "stilla stund" som vi kallade det. Hon blev senare ett medel till att många fann ett nytt liv eftersom hon redan från början hade stor förmåga att vinna människors förtroende och en ovanlig psykologisk skarpblick.

Nu återstod den tredje uppgörelsen. Det var det svåraste. Det gällde att skriva ett brev och bryta med en människa som jag visste höll djupt av mig och för vilken det skulle komma att betyda ett stort lidande. Efter en lång inre kamp skrev jag brevet. Jag fick senare veta att det tagit mycket hårt men att det lett till en verklig upplevelse av Kristus.

MED OXFORDGRUPPEN I SVERIGE OCH NORGE

Till Östersund på Guds ledning

En dag våren 1935 fick jag tanken att söka en ny anställning. Jag hade en ur många synpunkter fördelaktig plats, vid en lagom stor skola, goda kollegor, i en centralt belägen stad i Mellansverige. När jag bad rektor om tjänstgöringsbetyg undrade han varför jag ville flytta - jag kunde ju inte få det bättre, menade han. Jag svarade att jag kände att Gud ville ha mig någon annanstans, vilket tydligen var en för honom obegriplig tanke. Jfr

Jag skulle nu sända in mina ansökningar till extraläraryrån och precisera vad för slags plats jag önskade. Jag gjorde inga andra förbehåll än: "Nordgräns Dalälven". Man väntade Frank Buchman med ett internationellt lag till Sverige, något som jag antog skulle bli en avgörande händelse för vårt land, och jag ville inte vara för långt från händelsernas centrum. *spärrskikt eller ojalvise* #

Nästa morgon slog det mig emellertid att det var inkonsekvent att begränsa Guds möjligheter på detta sätt, om jag nu räknade med att han kunde leda mig. Därför rev jag sönder ansökan och skrev en ny, utan något förbehåll. Efter någon vecka fick jag ett erbjudande - från Östersund, betydligt norr om Dalälven alltså. /

Jag slog upp en matrikel för att se efter vilka kollegor jag skulle få. Jag kände igen ett namn, T, en man som jag hört beskrivas som benådad pedagog och en övermänniska och som jag en gång sett, vid hans doktorspromotion. Jag skrev och antog platsen.

Någon vecka in på höstterminen hade fyra av oss lärare sällskap från skolan, en av dem var just T. Han frågade om någon hade lust att gå med på en promenad utåt Frösön, så jag svarade ja. Det var en strålande höstdag, Storsjön låg som blått sidan, och bortom gröna ängar lyste Oviksfjällen vita av

snö. Efter ett par minuter kände jag att jag skulle ge honom den starkaste utmaning jag hade, och sade utan övergång: "Jag hade Guds ledning att komma till den här staden." Han såg något förbryllad ut över denna sorts konversation och efter en paus sade han en smula ironiskt: "Nå, hur känns det då?"

Jag kände att det var avgörande hur jag nu svarade, var stilla ett ögonblick och sade sedan: "Jo, det känns mycket bra - med Guds ledning behöver man inte vackla hit och dit utan vet vilket steg man ska ta." - Han var tyst en stund och sade så: "Det var intressant - vi får tala mer om det en annan gång." Så gick vi ett par tre timmar och när vi skulle skiljas, frågade han: "Spelar du tennis?" - "Nej", svarade jag, "men jag kan lära mig." - "Låt oss spela tennis en gång i veckan i vinter", föreslog han. Jag visste inte då att jag råkat träffa honom på hans svaga punkt. Han sökte nämligen efter en livsåskådning, något att bygga sitt liv på. Han var väl hemma i olika filosofiska system, men här träffade han en man som i praktiskt taget alla avseenden var honom underlägsen men hade en sak som han saknade: en fast grund för sitt liv. Han talade senare om att han just läst Ronald Fangens "En kristen världsrevolution" och längtade efter att träffa en människa som upplevt den förvandling Fangen där talar om. Samma kväll skrev han i sin dagbok: "Jag har idag gjort en bekantskap som kan komma att betyda ett nytt liv för mig."

Den vintern spelade vi alltså tennis en gång i veckan och träffades även eljes, inte bara i skolan. Jag besökte honom i hans hem, och vid olika tillfällen frågade jag honom till råds, när jag råkat i en brydsam situation. Som han var en erfaren pedagog, kunde han hjälpa mig. Ibland följde jag emellertid inte hans råd utan handlade på ett sätt som han tyckte var befängt. En gång sade han: "Det är egendomligt med dig, du gör de mest vansinniga saker, men på ett eller annat sätt vänder det sig ändå till det bästa." Jag ska säga något om den episod som han speciellt tänkte på.

En av mina gymnasieklasser var besvärlig - den bestod av hårdföra, delvis fräna pojkar i 18-års-åldern. En av dem hade lämnat in ett hemarbete som jag kunde se inte var skrivet av honom själv - stilen och ordvalet var helt annorlunda än hans vanliga. Jag frågade honom om hans källa, och han lovade ta med den - en viss årgång av en tidskrift. Men tiden gick, han sköt på det, och till slut sade han ohövlighet att det där hade jag inte med att göra. Jag förlorade tålamodet och kallade honom "drummel". - Senare fick jag genom T höra att fadern krävde att jag skulle be honom om ursäkt för det sätt jag behandlat sonen på. Jag rådgjorde med T, som sade att jag för all del inte skulle göra något sådant - jag var i min fulla rätt. Emellertid hade jag en mycket stark känsla av att jag skulle träffa fadern personligen för att söka klara upp saken, så jag ringde honom och bad om ursäkt för mitt uttryck om sonen och föreslog att vi skulle träffas för ett samtal. Han bad mig komma till honom på hans byrå och där fann jag en mycket behaglig man som snart tinade upp så att vi skildes som vänner. Det betydde mycket för honom att jag inte som han hade trott hade kallat hans son "lymmel" utan bara "drummel". Efteråt fick jag höra att fadern, en framstående man i staden, hade sagt att vad som än hände (det hade blivit en kollegiesak) så skulle han då på allt sätt stödja "magister Fraenki".

T tog själv ett steg till försoning med en familj i kollegiet som han länge stått på spänd fot med, och dessa och andra episoder stärkte hans känsla att det fanns en kraft som var starkare än mänskliga beräkningar.

Internationellt Oxfordmöte i Norge

Pingsten 1936 arrangerade Oxfordgruppen i Norge en konferens på Sunds folkhögskola i Trondheimsfjorden. Jag inbjöd T och hans hustru, och till min stora förvåning accepterade de bägge utan vidare,

liksom den lärarfamilj med vilken de hade blivit försonade, och tre andra personer från Östersund, däribland Stina Aronsson, den sedermera berömda författarinnan, så att vi for ett sällskap på åtta personer den 30 mil långa vägen per järnväg. Vi kom fram sent en kväll och blev inkvarterade på folkhögskolan, liksom ett hundratal andra deltagare, de flesta norrmän, men även en del medlemmar av Oxfordgruppens internationella resande lag, folk från England, Amerika, Holland och även Asien och Afrika.

Tidigt följande morgon ägde ett förberedande lagmöte rum, och därifrån har jag mitt första intryck av Sven Stolpe. Han verkade blek och frusen, i ytterrock med uppslagen krage. Han steg upp och presenterade sig liksom de andra som var där: "Sven Stolpe, svensk författare, först gripen av Nathan Söderbloms teologi, mötte Kristus i Geilo för en vecka sedan." Geilo var platsen för ett av de sk houseparties, genom vilka en våg av personlig förvandling spreds i Norge. Ronald Fangen, norska författarföreningens ordförande, hade blivit övertygad kristen genom ett sådant houseparty i Hösbjör hösten 1934.

Det första mötet på förmiddagen innehöll ett bibelstudium, som leddes av Ma Nyein Tha, "Ma Mi", en kvinnlig rektor från Burma, en exotisk gestalt, med livliga gester och en vit blomma i det uppsatta svarta håret. Hon gjorde de bibliska scenerna levande genom slående bilder och uttrycksfulla rörelser med de smidiga händerna. Jag kom att se bort mot min vän som satt i en annan ända av salen: hans ansikte var sammanbitet, som om han hade svårt att hålla tårarna tillbaka. Efteråt berättade han att denna okonstlade asiatiska kvinnas tolkning av de enkla sanningar han känt sedan barndomen, hade rört honom och öppnat hans hjärta.

Efter mötet gick han på en promenad med en norsk advokat, en man vars läggning och bakgrund var mycket lik hans egen. Han beslöt sig för att göra försöket att leva under en högre viljas ledning och de

båda böjde helt enkelt knä vid själva väggkanten. Han gick sedan direkt till sitt rum och talade ut med sin hustru. För första gången delgav han henne saker ur sitt liv som hon kanske gissat sig till men aldrig hört från honom själv. Senare på dagen blev han sjuk i hög feber - sannolikt en reaktion av den starka spänningen, för redan tredje dagen var han på benen igen. Då hade hans hustru beslutat sig för att gå samma väg. Vid det avslutande mötet på annandagen steg han upp och sade: "Jag har länge inte haft någon tro, men nu har jag fattat beslutet att under en veckas tid söka leva mitt liv efter de fyra absoluta normerna, och om jag då känner att det kommit in en ny kraft i mitt liv, skall jag fortsätta."

En av de första tankarna T fick var att vid en kollegiefest vid terminens slut deklarerera sin nya övertygelse. Samkvämet var utformat som en middag till hans ära, då han nu skulle lämna skolan och bli rektor i en stad i Mellansverige. Inspektör var närvarande, rektor var där och hela kollegiet med damer. Min vän satt högst upp som hedersgäst, jag längst ned vid dörren som yngste extraläraren. Vid desserten höll en av lektorerna ett mycket spirituellt och en smula frivolt högtidstal, och jag kunde se hur min väns ansikte blev allt allvarligare. Vid en paus i måltiden gjorde han sig ärende med att gå ned till min plats för att skåla och viskade till mig: "Tror du inte att det i den här stämningen snarare skulle skada om jag sade vad jag har tänkt?" - "Nej", svarade jag och pekade på en passage i det föregående talet som han kunde anknyta till. "All right", sade han, gick tillbaka till sin plats, knackade i sitt glas och höll sitt tal. Han sade att han hela sitt liv sökt vara en annan än den han verkligen var, att han alltid sökt imponera genom att låtsas sig veta mer än andra och att han burit en mask av överlägsenhet. Om åskan slagit ned, kunde inte effekten ha blivit starkare. Här stod denne bjässe, denna dominerande personlighet och utlämnade sig på nåd och onåd. - Nu hade han emellertid

rivit alla broar och hade en ny grund att stå på, när han skulle börja i en ny omgivning.

En av sina bästa vänner fick han i den man med vilken han var samtidig i sin nya livsstil: Sven Stolpe. De fann varandra redan från första början, och på hemresan från Norge stannade Stolpe till i Östersund och gästade familjen. Dessa båda kom senare att spela en stor roll för Oxfordgruppens fortsatta utveckling i Sverige. På sommaren tillbragte Stolpe åtskilliga veckor tillsammans med Frank Buchman på ett av de årliga "houseparties" som under dessa år på 30-talet hölls i Oxford, därifrån skrev han hem till bl a T och yrkade på att han skulle komma över för att hjälpa till att förmå Frank Buchman att komma till Sverige, där många med stor spänning motsåg ett besök av ett stort internationellt "team". Norge och Danmark hade ju besökts vintern 1934 - 35 - varför fick Sverige vänta så länge? Till slut blev det så att en hel grupp reste över till England på Stolpes initiativ, däribland T. Från båten sände vi ett telegram: "Eight men from Sweden arriving London tomorrow."

LÄRARKONFERENS I LJUNGSKILE 1939

Appell till Sveriges folk

Sommaren 1939 ägnade jag som vanligt efter mitt möte med "Oxford" helt åt det som nu gick under namnet "Moralisk upprustning". Efter Elov Tengblads förvandling hade vårt arbete börjat draga till sig fler och fler lärare. En av de första större aktionerna han tog initiativet till var ett nordiskt möte för lärare och andra uppfostrare i Elverum i Norge 1937. En av deltagarna som där fattade ett livsavgörande beslut var läroverksadjunkten Rakel Kullgren i Jönköping som jag då inte kände men som snart blev en av mina närmaste medarbetare i vår kamp för att skapa ett nytt slags människa genom skolan. Hon blev senare min hustru. Vad vi siktade till framstår kanske tydligast mot bakgrunden av följande sats ur en tidningsartikel: "Vi får inte förvånas om vår ungdom slår över när den kommer ut i livet, om vi håller dem i kylskåp under hela skoltiden. Skall vi få en ungdom som går ut i livet som riktiga människor, så får vi redan i skolan omge den med litet mänsklig värme och glädje - - -". Under våra sammankomster växte det fram en ny syn på den mänskotyp som skolan borde utveckla, vilken i mycket byggde på vad Sven Stolpe lagt fram i sin diagnos i boken "Människan själv". Vid en samling för lärare och studenter i Undersåker påsken 1939 skisserades bilden av en människa som är "öppen, fri, utan fruktan, ansvarstagande, lever i gemenskap, älskar sitt land och lyder Gud".

Flera av oss hade i vårt skolarbete gjort erfarenheter som gett oss en djupare personlig kontakt med våra elever och brutit igenom "katedervallen" inte bara med enstaka elever utan med hela klassavdelningar.

Vi hade en vision av en skola där lärare och elever tillsammans kunde planera sitt arbete, där lä-

raren var en medarbetare mer än en arbetsgivare, och där elevens skapande fantasi togs i anspråk för att utforma den ram inom vilken han skulle leva under sin skoltid. Mot denna bakgrund inbjöd vi alltså lärare från hela Europa, men särskilt från Norden, till en konferens i Ljungskile de första veckorna av augusti 1939.

Så kom det sig att jag tillsammans med några andra lärare och ungdomsledare använde högsommaren till att förbereda denna konferens för uppfostrare. Vi höll till på ett litet hotell på Blasieholmen i Stockholm. Vi sände ut brev till de lärare vi var i kontakt med och gav dem inblick i vår vision och våra planer för konferensen allteftersom de växte fram. Vi fick också stimulerande brev till svar, och någon vecka i förväg begav sig en grupp iväg till Ljungskile, där vi höll till på folkhögskolan.

Det visade sig snart att anslutningen kom att överträffa alla våra beräkningar. Vi hade tänkt oss ca 500 men hade snart anmälan från över 500 lärare från olika delar av landet och det övriga Europa. Över veckosluten steg siffran till närmare 1000, för vilka vi måste finna rum hos enskilda familjer och även i grannkommunerna. En del som läste om konferensen i pressen, kom oanmälda, och några tillbragte hellre natten i sina bilar än avstod från att delta.

Det var hektiska dagar i Europa. Den annalkande katastrofen kastade sin slagskugga framför sig. En stor daglig tidning satte som helsidesrubrik över ett referat Frank Buchmans ord: "Antingen får vi lyssna till Gud eller till kanonerna." Vi hade en fast övertygelse att Gud ännu i sista minuten kunde förhindra en eruption av våldets krafter. Men vad som än hände, visste vi att vi måste arbeta vidare på att utveckla ansvar och initiativkraft, teamwork och självständighet bland ungdomen.

Så växte under dessa dagar fram tanken på att från oss svenska lärare rikta en vädjan till hela

*Fra berikt fra enklide nye medlemmer
att lysa og gda for det berikede*

vårt folk att samla sig kring uppgiften att fostra en ungdom som lät känslan för det gemensamma bästa gå före självisk karriäranda och isolering, som var beredd att offra något snarare än att söka egen vinst och materiella fördelar och som kunde göra Sverige till en folkförsonande faktor i världen.

Sådana tankar lades fram i en appell med rubriken "Till Sveriges folk" som publicerades i dagspressen och som undertecknades av 10 500 lärare från alla skolformer, däribland flera av ordförandena i de stora lärarorganisationerna. Senare på hösten gjorde de norska lärarna ett liknande manifest som undertecknades av 5000 lärare i Norge. En del av våra norska kollegor, som var med bland dem som av tyskarna transporterades till tvångsarbetsläger i Kirkenes för sin vägran att delta i nazifieringen av den norska ungdomen i skolorna, sade att arbetet med denna appell och de kontakter som därvid knutits, hade varit en god hjälp i att ena dem i deras motståndskamp.

Det överraskande höga antalet undertecknare i de båda länderna (på en del håll var deltagandet praktiskt taget 100-procentigt) berodde bl a på en massiv insats av hundratals lärare som framlade appellen för sina kollegor. Så cyklade t ex en eftermiddag två lärare från Kristinehamn omkring till alla skolor i den vidsträckta skogssocknen Bjurtjärn. Överallt möttes de av entusiasm. På samma sätt täcktes så gott som hela Värmland.

Frågan om undertecknandet blev ibland anledning till djup självrannsakan. Det hände att en lärare bad att få låna hem dokumentet över natten och nästa dag sade: "Jag har knappt kunnat sova i natt. Jag har tänkt igenom det här. Jag är medveten om min oförmåga att leva upp till den höga målsättningen, men om du ändå vill ha mig med, vill jag gärna skriva mitt namn."

I min skola skrev alla lärarna, ett 50-tal, under appellen utom två eller tre, med nazistiska sympatier.

"Det var ett ögonblick med nästan övermäktiga känslor", skriver Sven Fraenki i det följande kapitlet om ankomsten till Mackinac Island. På bilden fr v Rakel Fraenki, Frank Buchman, Anders Hassler och Sven Fraenki.

PÅ VÄRLDSKONFERENS I AMERIKA

Äventyrlig resa över Atlanten

Den 2 augusti 1945 stävade Svenska Amerika - Mexico-linjens lastfartyg "Braheholm" ut mot Vinga med en last av 8 000 ton pappersmassa, som delvis låg i balar på däck. Fartyget var på väg till Baltimore efter att ha varit upplagt i en norrlandshamn under kriget och hade inte hunnit att bli renskrubbat från rost och dylikt, vilket dock inte bekymrade de tre passagerarna, pastor Anders Hassler, min fru och jag själv, som var inbjudna till en världskonferens för Moralisk upprustning på Mackinac Island i USA och var glada över att som några av de första svenskarna efter krigsslutet komma iväg över Atlanten. Kriget mot Japan pågick f ö ännu.

Eftersom farvattnen fortfarande var minerade måste vi gå i minsvepta rännor som förde oss nära Norges kust, innan vi stack rätt över till Skottland, där vi skulle ta in olja. Då och då flöt en mina förbi på kort avstånd, och kaptenen tog fram sitt gevär och sköt på dem utan att dock lyckas få någon att explodera. De första nätterna hade jag svårt att sova - jag kunde inte låta bli att tänka på vad som skulle kunna hända i nästa ögonblick. Så kom jag på, att detta var dålig ekonomi med min energi som Gud säkert hade bättre användning för, och sedan dess har jag aldrig hyst någon fruktan av det slaget, vare sig på vattnet eller i luften.

Efter 4 - 5 dagars resa var vi framme utanför den skotska staden Greenock, nära Glasgow. Vi fick dock inte gå iland utan måste stanna på redde, en bra bit utanför. När vi saktat in, upptäckte jag en liten båt på väg mot oss, troligen med lots ombord, och när den kom närmare såg jag att någon vinkade. Jag kände igen ansiktet på en god vän, Andrew Strang, en skotte som vi inte sett på åtskilliga år. Han hade suttit bakom taggtråd i ett tyskt fångläger

under kriget, och var en av dem som räddats genom Folke Bernadottes arbete. Nu hade han rest upp från London och lyckats utverka att få följa med lotsbåten för att hälsa på oss.

Andrews besök var en stor inspiration, han hade hälsningar och nyheter från våra vänner i England, färska tidningar, aktuella böcker och ett fång skotska röda rosor. Nu fick vi veta att den första atombomben hade fällts medan vi var på väg.

Den olja vi tog in i Greenock var av krigskvalitet och mycket tjockflytande vilket tillsammans med flera stormar på vägen gjorde att resan tog mycket längre tid än beräknat. Först den 25 - efter 23 dygns resa - var vi framme i Baltimore. Ungefär en vecka tidigare hade vi råkat ut för en orkanartad storm och under ett dygn tillryggalagt bara två sjömil. När vi kom upp på däck nästa morgon, upptäckte vi att däckslasten hade förskjutit sig - den stora masten vid vilken den varit surrad, hade gått av som en tändsticka. Resten av resan måste vi färdas med stark slagsida, vilket gjorde det besvärligt att ta vår dagliga halvmilspromenad på det sluttande däck. Nu var det emellertid vindstilla, och den varma luften från kontinenten mötte oss. En gång for vi igenom ett stim av delfiner som vi kunde se i 5-dubbla skikt i det kristallklara vattnet, och ett par gånger pilade färggranna flygfiskar i luften över däck.

Överhuvud var denna resa en sällsam upplevelse. Det var ett privilegium att på detta sätt liksom sväva i både tid och rum - vi färdades ju inte bara mellan två kontinenter, det krigshärjade, sönderslitna Europa och det skyddade, relativt rofyllda Amerika, utan också mellan två tidsskeden.

Sista natten när vi ångade uppför Chesapeake Bay var det svårt att sova. Man ville få en glimt av de första amerikanska städerna, varifrån ljusen glimmade. När vi lade till vid kajen i Baltimore, stod tre personer och tittade upp mot relingen - det var

min svåger John Kullgren och hans hustru och vår vän Howard Blake som med sin familj bott i Norden åren närmast före kriget. Tillsammans med honom skulle vi nu tillbringa tre dagar under en bilfärd, först till Washington, så genom Appalacherna, Pennsylvania och Michigan till de stora sjöarna, där ön Mackinac ligger. I Washington stannade vi till i Moral Re-Armaments högkvarter, en villa vid Massachusetts Avenue. Den hade byggts av författarinnan Mary Roberts Rinehart, vars namn var inskuret i ekpanelen i biblioteket, och ägdes nu av familjen Albert Ely som bodde där med fyra barn och en del yngre medarbetare. Därifrån ringde vi till Mackinac Island och fick tala med Frank Buchman. "Hälsningar från din svenska familj", sade jag - vi hade inte träffats sedan augusti 1938 - nästan exakt 7 år tidigare, i Visby. Han hälsade oss välkomna till Amerika, frågade hur resan hade varit och hoppades få se oss några dagar senare på Mackinac.

Howard är en skicklig och samvetsgrann chaufför, och med honom som guide gjorde vi bekantskap med ett annat Amerika än det man läser om i pressen: "- det vardagliga Amerika med småstäder och enkla människor som mycket påminner om Sverige, bara det att folk är gladare och lättsammare", skrev jag hem i ett brev. En gång övernattade vi i en liten stad med vita 1700-talshus under tunga trädkronor, en annan gång gjorde vi bekantskap med de s k "motels", små envånings baracker som var smakfullt och varmt inredda med all slags modern komfort. - "Now for Mackinac!" utropade Howie sista morgonen när vi satt oss i bilen, och hans ton speglade den underbara upplevelse som vi förstod låg framför oss.

Södra Michigan-halvön är ganska flack, med lövskog och vidsträckta slätter som når horisonten. När vi kom till ett ställe där vägarna korsade varandra i rätt vinkel med vid utsikt åt alla håll, bromsade Howard in, gjorde halt, öppnade dörren på sin sida, stängde den igen och fortsatte utan att

yttra ett ord. Då jag frågade varför, svarade han att sådana var bestämmelserna.

Howard Blake är en av Frank Buchmans äldsta medarbetare, en fint bildad man som bl a talar god svenska. Året före kriget hade han med sin familj bott i Saltsjöbaden där de inrett ett hem med ut-sökta personliga tillhörigheter från Amerika. Där föddes också yngste sonen som blev döpt i Karlstads domkyrka av biskop Runestam. Howard är bror till Carson E Blake som var ordförande för den ekumeniska världskonferensen i Uppsala 1968, och är själv amerikan till liv och själ, trots att han ser ut som en italienare, med milda, trofasta bruna ögon. En av de få gånger jag sett honom upprörd var då jag uttryckte min förvåning över att bortom den vanliga fasaden av skyskrapor och business som vi européer förknippar med Amerika finna dessa stillsamma småstäder med sin prägel av gammal kultur. Det var tydligen chockerande för honom att någon kunde anse att Amerika över huvud stod tillbaka i fråga om kultur.

I Mackinaw City, en liten stad vid sundet mellan Huron och Michigan möttes vi av fru Blake med barnen och den danska journalisten Gudrun Egebjerg, som varit vid Berlingske Tidende när Oxfordgruppen kom till Danmark 1935, blivit gripen av budskapet och följt med dess internationella lag ut i världen. Hon hade liksom en hel del andra européer blivit kvar i Amerika under kriget. Vi tog båten över till den lilla ön med det indianska namnet Mackinac, där ännu fler av de gamla vännerna var nere och mötte oss vid piren. Tillsammans promenerade vi till Island House, ett stort vitt hus med pelare som staten Michigan hade upplåtit åt Moralisk upprustning mot en symbolisk avgift av en dollar om året. Det var ett ögonblick med nästan övermäktiga känslor när vi fick syn på Frank Buchman som stod ensam halvvägs ned på grusgången, leende men böjd och märkt av sjukdomen, med de nordiska flaggorna vajande för vinden och hundratals människor bakom sig

på den långa verandan, alla sjungande "Brobyggarsången". - Vi stannade vid grinden, men någon sköt på oss bakifrån för att vi skulle gå fram till Frank. Efter alla dessa mörka år kände vi åter bron slås.

Två månader på Mackinac Island

I två månader kom vi att stanna på Mackinac, och vad vi där upplevde trotsar all beskrivning. Inte minst personligt blev de första veckorna avgörande för oss alla tre. Vi mötte här en gemenskap som Rakel och jag kände gick djupare än t o m den som fanns mellan oss båda, fastän vi sedan två år levde i vad vi tyckte var ett mycket lyckligt äktenskap. Jag var fortfarande en ganska sluten människa vilket tog sig uttryck i att jag hade svårt att visa när jag upplevde något smärtsamt eller obehagligt. Ofta var jag inte ens själv medveten om vad som rörde sig i mitt hjärta. Det kom klart i dagen en gång när vi två var ute på en promenad på ön. "Hur känner du det?" frågade min hustru. - "Å, utmärkt", svarade jag. "Det tror jag inte", sade hon, "du ser inte alls glad ut." Jag tyckte att jag hade sett nya visioner, hade riktigt kommit underfund med väsentliga sammanhang i livet och hade stora planer för framtiden, så jag blev närmast förargad över att hon ifrågasatte min andliga kvalitet. Vi fortsatte en bit under tystnad. "Att gå med dig är som att ha sällskap med en trästock", sade hon. Nu blev jag verkligen förbittrad men insåg efter en stund att något måste vara fel eftersom hon kände på det viset. Rakel har alltid varit en glad och livlig människa på vars ansikte känslorna snabbt avspeglar sig, medan jag har, eller i varje fall hade, ett typiskt poker-ansikte.

När vi kom hem till vårt rum föreslog hon att vi skulle be tillsammans, och vi föll på knä. Jag bad till Gud att han skulle röra vid mitt hårda hjärta och föll för första gången i mitt liv i gråt. Det var i sig själv en radikal förändring, därför att

Förvandlingens sinner: Förhållande
till Gud och lydnad - - fjätas.

jag förut aldrig kunnat ge hörbart uttryck åt några känslor - efter denna episod började jag t o m att kunna skratta. Denna gemensamma upplevelse förenade oss på ett djupare plan. Men ännu hade vi en lång väg att gå innan det naturliga flödet av tankar och känslor mellan oss blev normalt. / Att Gud inte öppnar
öret

Den episod som visade oss hur långt vi hade kvar, innan allt som utspelades inom oss blev bådas gemensamma egendom inträffade en eftermiddag då vi alla hade varit nere vid piren för att möta de första engelsmän som kom över från Europa efter kriget, däribland Peter Howard, den kände sportsmannen och journalisten, och vår förutnämnde gamle vän Andrew Strang. Vi slog följe med en grupp fransmän, och eftersom Rakel älskar att tala franska som hon behärskar överlägset, var hon snart invecklad i ett livligt samtal, medan jag kände mig en smula utanför. Vid ett ställe gick de andra tvärsöver en gräsmatta medan jag följde en gång runtomkring, så att vi kom ifrån varandra och först träffades vid Island House. När Rakel undrade vad det blivit av mig, svarade jag att jag ville skydda mina nya bruna skor mot det regnvåta gräset, något som hon tvivlade på var fulla förklaringen.

Någon vecka senare hade vi lunch med ett yngre amerikanskt par och kom under samtalets gång att beröra denna episod. "Hur kan ni kämpa för enighet i världen och ännu efter en hel vecka ha helt olika uppfattning om vad som hände mellan er", frågade de. "Om ni går in på ert rum och är stilla så blir ni säkert klara på vad som verkligen hände". Mycket riktigt! Vi fick klart för oss var sin väsentliga faktor. Rakel insåg att hon blivit så intresserad av att få tala franska att hon inte observerat hur jag hade det, och jag fann att jag känt mig överflödigt och ville hämnas genom att gå min egen väg.

MED ALLA SLAGS MÄNNISKOR

Frank Buchman i närbild

Vi blev ibland inbjudna att äta vid dr Buchmans bord. Han satt ofta tyst och lät andra sköta konversationen. Rakel satt första dagen vid hans sida, och frejdig och utgående som hon är, berättade hon intet ont anande att hon och andra svenska kvinnor i Moralisk upprustning planerat att efter kriget fara till Tyskland och söka göra något för de tyska kvinnorna. "Om jag vore som ni, skulle jag börja i Sverige", svarade Frank snabbt. Då hon fortsatte att utveckla tanken, utbrast han: "För Guds skull, börja i Sverige!" Senare förstod vi hans mening: man kan inte komma till ett sönderslaget land med bara medlidande och god vilja - man måste också ha lärt sig att försona och ha svaret på bitterhet i hjärtat.

Frank Buchman kunde ibland göra intrycket av att vara naiv och okomplicerad. Det berodde kanske på att den verkliga genialiteten ofta yttrar sig som enkelhet, och även på hans förmåga att uttrycka sig konkret och pregnant, så att man ofta inte märkte hur mycket som låg under. Hans reaktioner var snabba, och hans ord gick rätt in. Det fanns en intensiv kraft i förening med en absolut koncentration på den människa han just var tillsammans med. På Mackinac hade jag några dagar varit avundsjuk på min kamrat Anders Hassler som jag tyckte kom för mycket i rampluset. Han var glad och livlig och hade en galgpojksaktig humor, medan jag ofta varyster och allvarlig, mer än jag själv visste om. När jag nämnde hur jag känt det för Frank, sade han: "You stewed in your own juice", vilket närmast kan återges med: "Du låg i din egen lake." Jag förstod att min avund bottnade i min lust att själv briljera.

Flera år senare fick jag tillfälle att som tolk med svenska gäster besöka Frank Buchman på hans rum.

Vid ett tillfälle kom jag med den socialdemokratiska riksdagsmannen Orgård, som var en hängiven hembygdsentusiast och folkbildare. Han tackade Frank för sin vecka vid konferensen och sade att han fått ny inspiration att kämpa för vårt folks andliga arv. Frank svarade något som jag först inte uppfattade, så jag frågade om. Då formade han läpparna till en strut och pustade till: "Blås på glöden", sade han. Intuitivt hade han kommit att använda bilden i en känd folkhögskolesång: "Slocknande kolen vi tända på härden -".

Han hade ett starkt personminne. Det sista kvällsmötet på Visby-konferensen 1938 hade de flesta av det gästande internationella laget redan gått ned till båten som skulle gå till Nynäshamn, och Frank Buchman var praktiskt taget ensam kvar av utläningarna. Han ledde själv mötet i hotellets hall med flera hundra deltagare. Då även de ordinarie tolkarna hade givit sig iväg, hoppade jag upp på podiet och översatte till svenska. Efter en stund sade han till mig att tala högre, så jag ansträngde mig att vara så tydlig som möjligt. (Frank Buchman hade själv en distinkt, liksom skallande röst.) Men han var ändå inte belåten. Han avbröt mig igen, vände sig helt mot mig och helt obekymrad om allt omkring oss sade han med en helt personlig ton, liksom i ett samtal på tu man hand: "Sven, när du talar, måste du kasta din röst mot väggen därborta - såhär" och gjorde en rörelse med sin kupade hand. Jag blev mycket förvånad över att han kände till mitt namn, vi hade visserligen träffats men det var två år sedan, och han måste ha blivit föreställd för tusentals människor sedan dess.

Upptäckter i en storfamilj

På Mackinac kom varje dag en mindre grupp samman före frukost för att utbyta tankar från stillheten på morgonen. Det kunde vara planer för dagen eller tankar om vad som hänt dagen innan, det kunde också

vara avslöjande tankar om en själv eller konstruktiva tankar om ens egen eller andras personliga resurser eller möjligheter. Det kunde vara tankar om situationen i Amerika eller i världen i övrigt. I en sådan storfamilj där alla konstlade murar är undanröjda är det ofrånkomligt att man i den dagliga samvaron upptäcker nya saker i sin egen personliga utrustning eller i sitt förhållande till andra.

Efter ett par månader var det meningen att Rakel och jag, tillsammans med ett par andra, skulle bege oss till Detroit för att under en tid studera skolorna och träffa representanter för skolmyndigheterna. Avresedagens morgon hade vi tänkt igenom vad vi lärt oss under den gångna tiden och gav en del av dessa tankar vid det tidiga morgonmötet. Vi uppehöll oss särskilt vid den nya enighet vi funnit på Mackinac, och illustrerade vårt tidigare sätt att leva tillsammans med ett par episoder. Vi var båda i 40-årsåldern, när vi gifte oss, hade var sitt hem - det ena i Jönköping, det andra i Kristinehamn, men efter första året begärde Rakel tjänstledighet, och vi skaffade oss ett gemensamt hem i min stad. Som vi hade fler tillhörigheter än vi kunde få plats med, kom vi överens om vad den ene och den andre skulle sätta upp på väggarna. Rakel hade vuxit upp i Kina där föräldrarna varit missionärer, och hade en del praktfulla kinesiska dukar och vävnader. Min far var målare, och jag hade av honom fått en hel del tavlor i olja och tempera. Var och en fick ge efter i fråga om någon kär dyrgrip. Efter ett par månader märkte emellertid min hustru att en av de tavlor vi inte kommit överens om, plötsligt hängde där på en ledig väggyta, så hon började sätta upp en del av sina kinesiska prydnader. Här på Mackinac hade vi nu beslutat oss för att vi inte skulle kompromissa på det här sättet utan vara fullt överens innan vi företog oss något. - När vi skulle ha vår första bjudning i vårt gemensamma hem, hade vi bjudit ett par familjer från vårt kollegium. Det var det första arrangemang vi båda genomförde tillsammans. När gästerna hade gått

på kvällen och vi två satt framför brasan, utbrast Rakel entusiastiskt: "Det var väl en lyckad kväll!" - "Ja", svarade jag, "du talade ju hela tiden." Här på Mackinac förstod jag att jag hade ett slags intellektuell stolthet som krävde att när jag skulle säga något så skulle det vara välformulerat och kvickt. Följden blev att jag aldrig hann framföra det, innan tillfället gått förbi och samtalet kommit över på något annat. Rakel som är mycket snabb, förstod att hon borde ge akt på mig och vara uppmärksam på om jag ville säga något. - När vi hade berättat detta kom en av de män som under kriget hade haft mycket att göra med amerikansk industri, en skotsk arbetare, fram till oss och sade: "Nu har ni båda ett svar till Amerikas arbetarvärld."

Det var en gemenskap över allt förnuft. Här var 3-400 människor som i månader levde tillsammans, utförde alla praktiska sysslor som ett arbetslag, löste alla svårigheter som nödvändigtvis uppstår i ett sådant samarbete, inte genom kompromiss eller genom att ena sidan underordnade sig den andras längre erfarenhet eller större begåvning utan genom att i stillhet komma fram till en inspirerad lösning. Det gick så till att vi satte oss i en krets, där var och en först fick lägga fram sina tankar varefter man avspänt under tystnad smälte det hela. Då hände det ofta att det som en blixtned slog ned en helt ny, konstruktiv tanke - ibland hos någon som var ung och oerfaren och under andra förhållanden inte skulle ha vågat sig fram.

Tänk, om den nya svenska skolan, med sin målsättning av medinflytande och utvecklande av den enskildes initiativ, kunde tillgodogöra sig detta! Det vore nyttigt att tänka igenom vad ett sådant förfarande skulle kräva av läraren, vilka egenskaper han måste utveckla för att samtidigt vara en integrerad del av en gemenskap och en stimulerande arbetsledare.

Vi upphörde aldrig att förvåna oss över fördelningen av de praktiska uppgifterna på Mackinac.

Loudon Hamilton, då mellan 40 och 50, den man som först ställde sig vid Frank Buchmans sida i Oxford och senare bl a varit lärare i Eton, såg man ibland med tunga tvättbylten, ibland vid snickarbänken, och Dick Haddon, en briljant pianist, kunde med sin vän popsångaren Cecil Broadhurst skura golvet i köket efter dagens arbete. Här rådde verkligen en hög uppskattning av det hårda fysiska arbetet, allt i frihet och munterhet och många lustiga situationer.

Alan Thornhill, lärd oxforddocent och författare, hade en dag utsetts till "fireman". Han tyckte det skulle bli en angenäm syssla att se till att ingen eldsvåda bröt ut, men blev omilt väckt ur sina betraktelser när folk tidigt på morgonen började hojta och undra varför det inte var eld i ugnarna - all matlagningen blev försenad! Hans uppgift var inte att släcka utan att göra upp eld!

Våra schweiziska vänner blev så inspirerade av det klasslösa samhälle de här gjorde bekantskap med att de fick idén att i Europa skapa ett träningscentrum, där deltagare från olika länder skulle lära sig leva tillsammans som en stor familj. Det blev Caux.

Entusiasm och gott humör

I denna atmosfär av entusiasm och gott humör var det också naturligt att allas skapande fantasi kom till utveckling. På Mackinac fanns en stor grupp ungdom i tonåren. De hade tillsammans skrivit ett skådespel, en enaktare som hette "Drugstore Revolution", byggd på egna upplevelser. När vi kom till Mackinac höll de på med en filmad version, som de kallade "Out of the Frying Pan" - ungefär "Ur askan i elden". Den framställde naturtroget och med gott humör en grupp amerikanska tonåringar med olika temperament och bakgrund, deras dagliga liv och intressen, och hur en ny faktor förändrar deras tillvaro och väcker deras ansvar.

Den omsorg Frank Buchman och den stora familjen omgav oss med var mycket rörande. Eftersom man ansåg att vi inte hade fått tillräckligt med protein under kriget, lades det ned speciell omtanke på vår diet, något som vi fann en smula lustigt, då vi kände oss i god fysisk kondition. Rakel och jag fick ett av de vackraste rummen i Island House, ett stort gavelrum med utsikt över Mackinac-sundet och sjön Michigans ändlösa yta. Vi såg de långa malmbåtarna glida förbi, på kvällen med en rad glimmande lanternor längs hela relingen. Efter vad man sade oss var anledningen att ett sådant fartyg en gång blivit påkört direkt från sidan - det var så långt mellan för- och akterbelysningen att man trodde det var två båtar. Vi somnade och vaknade vid klangen från klockbojen i sundet -

"Brisen från ön
krusar vattnet,

och från sundet hörs den vakande klockan -"
som John Morrison skriver i sin vackra dikt om Mackinac.

Ön Mackinac har en central plats i Amerikas historia. Det finns ännu ett indianläger på ön, och bland indianerna går det en sägen om att den "store Anden" bor på Mackinac. Det finns ett ordspråk som säger: "Den Gud älskar ger han ett hem på Mackinac". Det gamla fortet är ett minne av striderna om päls-handeln mellan fransmän och engelsmän på 1700-talet. Ön som till formen är rund som en sköldpadda, vilket gett upphov till dess namn, är inte större än att man kan gå runt den på ett par timmar. Där finns vackra vägar, ostörda av motorbuller, då bilar är bannlysta, och på hösten när löven börjar skifta färg, är prakten överväldigande. På ett ställe finns en klippta, "Arch Rock", som urholkats till ett valv, ungefär som ett rundbågefönster, genom vilket man har en hänförande utsikt över sjön Hurons vida yta.

Något för oss nytt och överraskande var också att se hur amerikanerna firade sina stora folkliga hög-

tider, Labor Day, Halloween och Thanksgiving Day med deras rika och säregna traditioner. Värmen och hemkänslan vid dessa tillfällen gav oss en helt ny bild av Amerika, dess rika arv och dess "heart power", det stora varma hjärta som finns bakom den högröstade munterheten och de starka uttrycken.

På resa genom Amerika

Efter månaderna på Mackinac och vår tid i Detroit for vi tillsammans med Frank Buchman och 200 andra på en resa genom Amerika. Vi hade med oss scenustrustning för fem skådespel som alla skrivits under de senaste 4 - 5 åren, och som uppfördes i de större städer där vi gjorde uppehåll under resan: först Detroit, så St. Paul, Minneapolis' systerstad, där vi i rådhuset hade tillfälle att beundra Milles' underbara fredsskulptur, en jättelik indianfigur i glattslipad röd sten. Vart vi kom, blev vi inkvarterade i olika hem, där vi blev behandlade som familjemedlemmar, och eftersom det oftast var hos svenskättlingar fick vi göra bekantskap med en kombination av svensk och amerikansk gästfrihet.

Vi lärde också känna Amerikas arbetarvärld då våra gästgivare ofta var fackföreningsfolk och vi på många ställen blev mottagna av fackklubbarnas styrelser. Eftersom klimatet på många håll var mildare än hos oss, bodde man ofta i bungalows, där man steg in utan att gå upp för några trappsteg. I Detroit bodde vi hos familjen Hargreaves. Bob Hargreaves som hade hand om lärlingsutbildningen vid Fordfabrikerna, var en utomordentligt idérisk man, speciellt intresserad av skolan. Han sammanförde oss med de ledande inom skolväsendet i Detroit och staten Michigan, en av de mest progressiva i Amerika. Vi besökte också olika skolor där svarta och vita elever efter vad vi kunde se, arbetade sida vid sida i samförstånd och vänskap, något som var så mycket märkligare som det bara några år tidigare just här rasat svåra raskravaller, inte minst bland ungdomen.

Under vår tid i Detroit besökte vi också Michigans universitet i Ann Arbor, en idyllisk liten stad med stora parker och college-byggnader i engelsk stil. Man visade oss med stolthet den stora aulan där akustiken var så perfekt att man kunde tala till varandra i samma tonläge som i ett litet vardagsrum. Jag greps av längtan att få studera i en sådan miljö.

Under våra besök i Detroit och Ann Arbor ledsagades vi av Edward Bell som varit rektor för en engelsk public school. Det var en jovialisk äldre herre, bror till biskopen av Chichester. De utsökta bokskåpen från hans bibliotek finns nu i Clive House vid Berkeley Square i London som under många år varit Moralisk upprustnings högkvarter i England. Han hade kommit över till Amerika för att vara med om den stora kampanjen för Moralisk upprustning våren 1939, där bl a en stor nordisk grupp deltog, omfattande Sven och Karin Stolpe och ett par arbetare från Domnarvets järnverk, Ernst Roos och Helge Nyström. Bell hade stannat under kriget.

I det rum vi fick förfoga över hos Hargreaves' fanns på skrivbordet ett fotografi av en ung engelsk akademiker, som tillbragt sina sista månader här. Han hade drabbats av en långsamt dödande sjukdom, och det vittnar om den omsorg Frank Buchman hade om alla sina medarbetare att han under denna tid, med jättemöten runtom i Amerika, lät en annan ung man från England, John Caulfeild, stanna här och vara vid hans sida för att han hela tiden skulle ha någon jämnårig att utbyta tankar med. Själv höll sig Frank nästan dagligen underrättad om hans hälsotillstånd. John Caulfeild blev senare inkallad till krigstjänst vid det amerikanska flyget i Europa, där han fick hand om den ideologiska utbildningen av officerarna.

Frank var alltid ytterst angelägen om att det lag han hade omkring sig och som bestod dels av beprövade medarbetare, dels av människor som för första gången var "on the road", inte bara skulle träffa enskilda människor utan också grundligt lära känna

det land man gästade, dess historia, kulturella traditioner och karakteristiska egenheter. När vi var i Detroit gjorde vi därför inte bara ett besök på "Rouge Plant", då världens största bilfabrik, utan också i Greenfield Village, den by som Henry Ford anlagt i Dearborn. Där fanns utom Fords eget hem också ett museum som belyste automobil tillverknings utveckling, en teaterbyggnad där våra ungdomar uppförde sitt skådespel och ett värdshus där vi alla fick tillfälle att träffa och samtala med Mr och Mrs Ford som var gamla vänner till Frank Buchman.

Från Minneapolis for vi alla 200 med extratåg till Seattle vid Amerikas västkust, men under färden gjorde vi några uppehåll, bl a en hel dag i Klippiga bergen, där vi besökte Yellowstones nationalpark och träffade representanter för indianerna.

I Seattle bodde min hustru och jag hos en professor Peterson. Han var en stockholmspojke som i unga år kommit över till Amerika och nu var professor i svenska vid Seattles universitet. Genom honom inbjöds en del av det gästande laget där också många svenskar, danskar och norrmän ingick till en sammankomst med de norska och svenska klubbarna. Det var första gången som dessa båda föreningar överhuvud hade gjort ett gemensamt arrangemang! Till vår förvåning märkte vi att känslor från unionskrisen ännu levde kvar i de nordiska kolonierna i Västern. Man var mycket mer "norsk" resp "svensk" än hemma i Norden.

Vi gjorde också ett festligt besök hos Dave Beck, en legendarisk figur, ledare för hamnarbetarna på Amerikas västkust. Dr Buchman hade med sig 30 - 40 personer, och sekreterarna gjorde stora ögon när vi alla gick upp till hans kontor där den slingrande trätrappan var så trång, att vi måste gå i gåsmarsch. Vi dels stod, dels slog oss ned på stolar och bord. Tonen var från början gemytlig som om Beck och Buchman känt varandra i hela sitt liv. Efter en stund gjorde Buchman ett tecken åt Cecil Broadhurst som

stegade fram, knäppte på gitarren och sjöng en visa om tjurkalven som glatt gav sitt unga liv för att stödja den amerikanska krigsinsatsen. Efteråt hörde jag att Beck lovat arrangera ett besök för oss alla i staten Washingtons capitolium i Olympia, där vi togs emot mycket hjärtligt av guvernör Wahlgren som var svensk.

En sida av Frank Buchmans geni var hans förmåga att känna sig hemma med alla slags människor och få dem att "släppa ned hjärtat", som kineserna säger. I San Francisco var han och några av oss européer inbjudna till lunch med en grupp verkliga tungviktare i fackföreningsvärlden, ett 10-tal av de män som kunde täppa till hamnarna på västkusten om de ville. Efteråt satt vi i en informell krets vid kaffet, och en av våra värdar föreslog att vi skulle gå laget runt och berätta något om vår bakgrund och om hur vi såg på världen. Lyckligtvis dröjde det en stund innan turen kom till mig, så jag hann tänka mig för. Vad skulle en svensk akademiker, en stillsam skrivbordsmänniska, säga till dessa tuffa, det praktiska livets män? Jag kom att tänka på en anekdot som jag just hört. En pojke skulle skriva en uppsats om människokroppen och beskrev ryggraden på följande sätt: "Det är en pelare av kotor - i ena änden sitter huvudet och på den andra sitter jag." Den var ju bra i och för sig själv men hur skulle jag passa in den i ett anförande? Jag började med att säga att jag var lärare och socialdemokrat och att vi hade socialdemokratiska regeringar i alla de nordiska länderna. Så sade jag några ord om vårt arbete i skolan och berättade anekdoten åt vilken alla, inklusive Frank, skrattade hjärtligt, och tillfogade att om vi inom "Labor" inte steg upp och kämpade för Moralisk upprustning vid Frank Buchmans sida, så skulle snart våra huvuden inte längre sitta på sin vanliga plats.

Julfirande i Los Angeles

Efter en båtresa norrut till Vancouver och Victoria längs stillahavskusten som här mycket påminde om Nor-

ges kust, for vi alla söderut till Kalifornien. Rakel och jag hade turen att få färdas i bil och for bl a genom en skog av s k Redwood-träd, med stammar så grova att vägen på ett ställe gick tvärs igenom ett av dem. Vi firade jul i Los Angeles, en del av oss i en förstad, Covina, hos apelsinodlare. Det var egendomligt att se de mogna apelsinerna lysa mot den nyfallna snön. (Jag hörde ett par tiotal år senare att staden vuxit ut, så att det nu ligger hyreshus och gator på de forna apelsinlundernas och palmalléernas plats.)

Vi var ute och köpte julklappar och åt sedan lunch i en restaurang som inte hade tillstymmelsen till julpyntning. Kvinnorna hade köpt vitt och rött kräppapper som de lade ut på den nakna bordskivan, och vi blev föremål för stor nyfikenhet när vi med låg röst sjöng ett par julsånger med brinnande ljus framför oss på bordet. Inte heller här förnekade sig Frank Buchmans omsorg. Han hade uttryckt önskan att vi på kvällen skulle ringa upp honom från de hem där vi tillbragte julaftonen, och tog noga reda på hur vi hade det. Vi hade kokat risgrynsgröt på svenskt manér, och jag kan ännu höra hans förvånade röst när han upprepade: "Porridge?" Gröt ingick tydligen inte i de amerikanska jultraditionerna.

Vi hade emellertid en svensk julspecialitet - julstjärnor. Man hade på gården utanför vårt fönster stuckit ned långa pinnar, som stöd för slingerväxter, och dessa hade nu slagit rot och blommade med stora röda stjärnor, ett slags färgexplosion mot den snötäckta marken.

En av de starkaste upplevelserna under vår tid i Los Angeles var mötet med de från kriget återvändande unga män som 1939 kommit över från Europa, och senare inkallats till aktiv tjänst i hären. Vi for alla i bil ut till flygplatsen och stod därute i kvällsdunklet inte långt från landningsbanan. När planet landat, kom sex ståtliga unga män i uniform raskt och fulla av iver fram emot oss, men när de kom närmare och upptäckte Frank Buchman verkade det

som om något tvang dem att hålla inne stegen. Det var något i Franks hållning som gjorde det omöjligt att ge fritt utlopp åt entusiasm och återseendets glädje. Frank stod där barhuvad och såg på dem under en dryg minut utan att säga något. Vad tänkte han? Gick tankarna till dem som inte återvänt utan fallit på slagfältet? Var det tacksamhet mot Gud för att han bevarat dessa män som på olika sätt utmärkt sig och nu var officerare i olika vapenslag? Eller var det Europa han tänkte på, det sönderslitna Europa ur vars ruiner det nu gällde att bygga upp en fredlig värld, med arbete och försörjning för alla?

Efter en gemensam måltid inne i Los Angeles satt vi i en krets vid julgranen. Frank vände sig till de återkomna och bad dem säga vad de såg för framtiden. Det var den förutnämnde John Caulfeild, Michael Barrett, Reginald Holme, Miles Philimore, Reggie Hale och Basil Entwistle. En lustig och karaktéristisk detalj: Frank riktade först frågan till Reginald Holme, som var en god journalist men nu verkade på något sätt bragt ur fattningen och hade svårt att hitta tråden. Efteråt kom det fram att de redan på planet kommit överens om en helt annan ordningsföljd. Frank använde på detta sätt varje tillfälle att träna sina medarbetare i att finna sig i oförutsedda situationer.

Då min tjänstledighet gick ut i och med årsskiftet och jag ville vara i tjänst från vårterminens början, återvände vi i mellandagarna till Amerikas ostkust för att där invänta första möjliga båtlägenhet till Europa. Det gick ingen reguljär trafik så kort efter krigsslutet, vi hade redan trevare ute, men först i början av februari lyckades vi få plats på ett danskt lastfartyg. Efter två veckors sjöresa var vi tillbaka i Norden. Vår hemresa som börjat så ståtligt med expresståg från Los Angeles slutade med landsvägsbuss mellan Mellerud och Karlstad, där vi möttes av våra vänner Elov Tengblad, Mauritz Molin och Hjalmar Wiklund. De hade den fasta övertygelsen att vi inte skulle återgå till våra lärar-

tjänster nu på vårterminen utan vara fria för att ge vidare allt vi lärt under vårt halvår i Amerika. Det blev också så. Min rektor hade fått tag i en bra vikarie och var inte ovillig att låta honom få fortsätta till terminens slut.

Den svenska delegationen till världskonferensen på Mackinac Island, USA, år 1951. Främst talman August Säfström med fru, i andra raden fr v Erik Henriksson och Aron Nilsson, ordf resp sekr i "Gruvtolvan", Kiruna, Rakel Fraenki. Där bakom Sven Fraenki t v och Len-nart Sjögren.

STOCKHOLMSKAMPANJEN 1951

Nationellt och internationellt gensvar

Konteramiral Yngve Ekstrand var chef för östersjöflottan och kommandant på Skeppsholmen. Han var urtypen för en god sjöofficer: en påfallande spänst i gestalt och uppträdande, en fast blick i de gråblå ögonen som kunde glimta till av humor, ett urbant väsen. Han hade gjort en lysande karriär, gått ut som etta vid alla skolor och under en följd av år varit adjutant hos konungen. Jag träffade honom första gången vid en lunch för honom och hans hustru före deras avresa till Amerika, dit de inbjudits till en världskonferens för Moralisk upprustning i Kalifornien på försommaren 1948. Närmare kontakt fick vi under första halvåret 1951, då vi samarbetade för att förbereda besöket av en stor internationell grupp ur alla samhällslager. Planen för kampanjen växte fram under en serie söndagssammankomster på Gärdesskolan vid Valhallavägen. Det som ständigt slog en var amiralens beredvillighet att ställa upp, även om han var hårt pressad av arbete och en mängd uppgifter av olika slag. "Jag kommer", var hans ögonblickliga svar. Jag märkte att han ibland verkade ansträngd, men han tänkte aldrig på att spara sig trots uppmaningar från många vänner.

Vi kunde vara ett 100-tal människor från Stockholm och närliggande orter som träffades vid dessa tillfällen, och det blev ofta jag som vid Ekstrands sida fick leda förhandlingarna. Ibland tog dock någon annan på sig ansvaret. En lustig och i viss mån betecknande episod från ett sådant möte inträffade när jag en gång hade gått ut för att titta lite närmare på den för sin tid moderna, tämligen nya skolbyggnaden och mötte en medelålders, kultiverad man som med en road blick frågade: "Vad har ni för er därinne?" - "Vi håller på att omskapa världen", föll det mig in att säga. Det var Erik Hellström, skolans vaktmästare, och jag bad honom stiga på och

självt ta reda på hur det gick till. Han blev sedan till sin död en av våra trognaste medarbetare.

Programmet för det utländska besöket växte fram från vecka till vecka, i nära samband med representanter för Frank Buchman i England, speciellt William Jaeger, en man som kanske mer än någon annan hade arbetarna runtom i världen på sitt hjärta och var nära vän med fackföreningsledare på alla kontinenter. Det hela skulle inledas med en middag på Skeppsholmen under värdskap av amiralen och hans hustru.

Vi gjorde en inbjudan, undertecknad av fyra kända familjer i Stockholm, däribland amiralen och hans maka, och på en omstående sida försedd med ett instämmande från fyra av riksdagens talmän. Vårt hem på Drottningholmsvägen 1, som ställts till Moralisk upprustnings förfogande och där jag och min hustru bodde tillsammans med ett par andra som gav hela sin tid åt detta arbete, var centrum för all aktivitet kring förberedelserna.

En eftermiddag var vår gamla 1800-talsbyrå, ett arvegods från min svärfars föräldrahem i Skillingmark, täckt med staplar av inbjudningar, prydligt inlagda i kuvert och frankerade, då min hustru plötsligt sade: "Jag har en känsla av att vi inte ska sända iväg dem ikväll utan vänta till i morgon." Vi hade arbetat hårt hela dagen för att kunna posta dem innan det stängde men följde hennes förslag. Tidigt nästa morgon var jag uppe och öppnade tidningen för att se om den hade någon blänkare om det utländska besöket och fann då meddelandet att amiral Ekstrand avlidit kvällen förut. Han hade under ett anförande på Skeppsholmen drabbats av hjärtslag och sjunkit ihop i armarna på sin vän, amiral Strömbäck, chefen för marinen.

Djupt skakade tänkte min fru och jag igenom vad vi skulle göra och vad som kunde vara Guds vilja i denna situation. Vi fick båda tanken att genast samma morgon uppsöka fru Lisa Ekstrand och så långt vi

förmådde vara henne till hjälp och stöd. Under all vår sorg och bestörtning kände vi en djup tacksamhet att vi hade hindrats att sända ut inbjudningarna. Det skulle ha framkallat många frågor och väckt allmän osäkerhet om inbjudan gått ut i amiralens namn samma dag som meddelandet om hans död varit infört i pressen.

Vi hade lärt känna amiralinnan som en originell, humoristisk och slagfärdig kvinna, okonventionell och kamratlig i sitt sätt. Denna morgon gjorde hon ett fast och samlat intryck, hennes uppträdande hade en ny resning. När vi frågade henne om de arrangemang hennes man hade gjort före sin död, tog hon det för självklart att de skulle fullföljas. "Han skulle inte ha velat att något skulle ändras", sade hon och ville själv stå kvar tillsammans med de övriga inbjudarna.

Så trycktes då inbjudningarna om och gick ut, med den enda skillnaden att amiralens namn saknades.

Middagen på Skeppsholmen blev en minnesvärd tilldragelse. Amiral Strömbäck, som åtagit sig värdskapet, hälsade välkommen i sin bortgångne kamrats namn och sade några ord till hans minne. Hans kollegor, chefen för armén och chefen för flyget, var närvarande liksom fyra av riksdagens talmän, däribland den grånade August Säfström, nestorn bland riksdagsmännen, i 20 år talman i andra kammaren. Bland talarna fanns representanter för arbetarna i England, Frankrike och Tyskland. En gripande episod inträffade vid den tyske arbetarrepresentantens tal. Det var Paul Dikus, ordförande för 30 000 arbetare i det tyska gruvbolaget i Gelsenkirchen. Den trohjärtade, undersåtsige arbetaren, en typisk "Kumpel", framförde sin och sina kollegors hälsning på utpräglad Berlin-dialekt och överlämnade till amiralinnan Ekstrand som tecken på deras uppskattning av hennes makes övernationella insats en gruvarbetarlampan som nu hänger på Alnäs, Moralisk upprustnings hem på Djurgården. Den irländska Labour-senatorn Eleanor Butler sade bl a: "Endast på grund-

valen av att människor blir annorlunda kan vi bygga den sinnelagets enighet som är enda garantin för en varaktig fred." Hon talade också i Sveriges radio.

I anslutning till denna första sammankomst gjordes nu under någon vecka framåt en rad arrangemang på olika håll i Stockholm. Alla de utländska deltagarna som uppgick till ett hundratal, däribland ungdom från olika kontinenter, inbjöds till en gemensam lunch för Stockholms Rotaryklubbar, vid vilken också konungen var närvarande. Vid hans sida var placerad den engelske flygöversten Edward Howell vars bok om den äventyrliga flykten ur ett tyskt fångelse i det ockuperade Grekland också kommit ut på svenska. Efteråt insisterade kungen på att skaka hand med alla de utländska gästerna. En ung man från en annan kontinent var så stolt över denna ära att han flera dagar vägrade att tvätta sina händer!

Nestorn bland de svenska arbetsgivarna, förre Asea-chefen J S Edström ordnade en exklusiv lunch vid vilken en del av de utländska representanterna för arbetslivet fick träffa bl a Axel Strand, LO:s ordförande, och Bertil Kugelberg, ordf i Svenska Arbetsgivareföreningen.

En kväll var 50-talet riksdagsmän närvarande vid en middag på Strömsborg, en annan kväll hölls en stor sammankomst på "Gillet" vid vilken Lantbruksförbundets ordförande Einar Sjögren och hans hustru var värdfolk.

Svensk delegation till Mackinac

I anslutning till denna aktion i Stockholm blev en hel del svenskar inbjudna att delta i en stor konferens för Moralisk upprustning på Mackinac Island i USA. Bland dem som for var flera som under denna vecka i Stockholm för första gången gjort bekantskap med Moralisk upprustnings arbete, däribland August Säfström och hans hustru Eufemia.

När jag tillsammans med en kamrat uppsökte talman Säfström på riksdagen för att framföra inbjudan från dr Buchman, tycktes det i början vara helt uteslutet att talmannen skulle fara. Han var mycket vänlig och tacksam för upplevelsen på Skeppsholmen, men en så lång resa hade han och hans hustru inte en tanke på att företaga nu. Han berättade om andra resor de bägge gjort tillsammans. "Vi skiljs aldrig åt", sade han. "Eufemia är med mig varje dag, även här i Stockholm eller var vi än är." De hade en gång färit till Island med ett svenskt krigsfartyg, på vilket egentligen ingen kvinna får vistas, men den gången hade man gjort ett undantag för talmannens hustru. Hon var rikets fjärde dam utanför kungahuset.

Nu var det också språket som stod i vägen: varken han eller hans hustru förstod engelska. Det hjälpte inte att jag sade att det skulle finnas tolkar till hands hela tiden. Vi tackade för hans vänlighet att ta emot oss och sade adjö. Men när vi redan var vid dörren, vände jag mig om och sade: "Men kan inte talmannen med fru ändå följa med! Jag lovar att jag och min hustru ska vaka över er och vara både öra och tunga beträffande engelskan." - "Ja, om ni lovar att följa med oss hela tiden, ska vi väl göra det då", sade han. Min kamrat som inte ett ögonblick trott att vi skulle få Säfströms att resa, var slagen av häpnad, och själv kände jag det som ett mirakel.

Vi var ett 20-tal från Norden som for till konferensen, de flesta med ett SAS-plan. Utom Säfströms var där också ett par gruvarbetare från Kiruna, Erik Henriksson och Aron Nilsson, ordf resp sekr i Gruvtolvan, som gruvarbetarförbundets avdelning i Kiruna populärt kallas. För dem liksom för flera andra av sällskapet var det en ny upplevelse att flyga över oceanen. Genom att vi lämnade Stockholm mitt på dagen kom vi att knappast få någon natt. I New York bytte vi plan, och när vi väl var ombord på det amerikanska planet som gick på 10 000 meters höjd, kom flygvärdinnan som tydligen hade blivit varskodd, fram till talmannen och sade: "You are our honoured

guest today". I Lansing i Michigan bytte vi igen, nu till ett mindre plan. Där träffade vi också andra delegationer från Europa, bl a en stor grupp holändare. För Säfströms var allt detta ett stort äventyr, och särskilt talmannen dolde inte sin barnsliga förtjusning över allt det som han fick vara med om.

Så kom båtfärden över det historiskt berömda Mackinac-sundet, från en liten stad med det indianska namnet Cheboygan till Mackinac Island, som ligger just där vattnet från de stora sjöarna Michigan och Huron blandas. Från bryggan fick vi åka hästdroska till Grand Hotel, där dr Frank Buchman själv tog emot oss på trappan. "You brought a lot", sade han till mig sedan han hälsat på de andra svenskarna.

Vår svenska delegation var säkert en av de största och mest mångsidigt sammansatta från Europa. Utom de förut nämnda fanns på planet amiralinnan Ekstrand och civilingenjör Lennart Sjögren från Huskvarna Vapenfabrik. Biskop Bengt Jonzon och f d chefen för armén, general Holmquist, hade gjort sällskap på ett Grängesbergsbolagets lastfartyg. Ordföranden i Sveriges Grossistförbund dir Åke Wetterlind med maka och dotter som också kom till Mackinac, var redan i Amerika.

Måltiderna på Grand Hotel var i sig själva en upplevelse. Alla upppassarna var svarta, klädda i röda jackor med guldknappar, och serverade oss med utsökt elegans och personlig omsorg. Många av dem visade sig också vid närmare bekantskap vara akademiker, som tagit detta sommararbete som extraknäck. Matsedeln var, särskilt för våra gruvarbetare, något av en överraskning, med exotiska, för de flesta av oss då obekanta rotfrukter, avocado och pumpkin och allt vad de hette. När Erik Henriksson vid hemkomsten tillfrågades hur det varit, beklagade han sig också och sade att han bara hade fått en enda fattig potatis till ett mål - hemma brukade han äta 10 - 12.

Talman Säfströms tal motsågs med en viss spänning. Han hade i en intervju före avresan sagt att det redan låg färdigt i hans byrålåda. Han framförde en hälsning från fyra av riksdagens talmän och sade att han uppfattade Moralisk upprustning som den största folkrörelsen i historien - ett starkt om-döme i hans mun då han inte bara varit riksdagsman i 40 år för socialdemokratiska arbetarepartiet utan också under en period riksombudsman i Nationaltemplar-orden.

Jag minns särskilt en måltid på Mackinac då vi för en gångs skull var enbart svenskar vid bordet. Det kom till en verklig sammanstötning mellan talmannen och biskop Jonzon om frågan huruvida socialdemokratien var en ideologi vilket talmannen förfäktade eller ett parti som alla andra som biskopen med en viss myndighet hävdade. General Holmquist, som också var med vid bordet, anförtrodde mig efteråt att han var upprörd över att biskopen använde en sådan ton mot talmannen, en av vårt lands främste och mest vördade män. Säfström var verkligen mycket uppbragt och sade att han inte tänkte hålla det tal han som framstående gäst hade inbjudits att hålla från kongressens golv när vi nästa dag skulle besöka Washington. Rakel och jag och de båda Säfströms kom emellertid att tillbringa eftermiddagen tillsammans på tåget, där vi skulle övernatta. Efter en stund uppsökte vi Säfströms rymliga kupé som under natten skulle förvandlas till ett sovrum. Talmannen var fortfarande mycket förbittrad och satt tyst, men så småningom kom talet in på gamla tider, och vi började sjunga tillsammans, gamla visor och nykterhets-sånger, och stämningen blev hjärtligare. Efter en stund drog Säfström upp sitt redan färdigskrivna tal ur fickan och frågade om vi hade lust att höra det, och när han läst upp det och vi alla uttryckt vår tillfredsställelse, sade han: "Vi får väl se, hur jag känner det i morgon."

En annan episod som säkert också bidrog till att skapa respekt för vårt land inträffade i samband

med ett besök hos kongressens talman, den vithårige Sam Raeburn. Säfström och Raeburn hade båda suttit som talman längre än någon av sina företrädare. Amerikanen överlämnade till sin svenske kollega en kopia av sin egen talmansklubba som Säfström senare använde när han på hösten öppnade riksdagens sessioner. Samtalet kom in på Säfströms resor, och Raeburn undrade om det inte var angenämt att få tillfälle att träffa så många vackra flickor. Med stor övertygelse svarade Säfström: "Jag har varit tillsammans med min Eufemia varje dag sedan vi gifte oss, och jag far ingenstans utan henne." Våra amerikanska vänner som var med uttryckte senare sin stora tacksamhet över Säfströms klara besked.

Paul Dikus
överlämnar en
gruvarbetar-
lampa till fru
Lisa Ekstrand.

TRE ÅR I RUHRROMRÅDET

I "de tusen eldarnas stad"

Jag har aldrig upphört att förvåna mig över den skärpa och klarsyn med vilken Frank Buchman betraktade samtiden, en skärpa som kom honom att långt före alla andra upptäcka en utvecklingslinje eller förutse vad som först långt senare skulle komma i dagen. Ibland tog den sig uttryck i en vision för ett land, präglad i en slående sats. Mest nära till hands för oss ligger mottot "Sverige - Folkförsonaren" som lancerades till Visby-mötet 1938 och som föregriper både Folke Bernadottes och Dag Hammarskjölds insatser och det lidelsefulla engagemanget för u-länderna hos vår ungdom. Frank Buchman såg också tidigare än de flesta betydelsen av att Tyskland på nytt inlemmades i folkens familj om det skulle bli möjligt att bygga upp Europa. Detta tog sig uttryck i att Caux-konferenserna blev den första plattform där Tysklands stämna åter kunde göra sig hörd i internationellt sammanhang. Jag minns väl den morgon sommaren 1947 då Frank frågade det 50-tal européer som var samlade i hans rum - det var inte ett särskilt stort rum, men man satt på golvet och stod kring väggarna och ända ut i den smala tamburen - Frank frågade oss alltså vad vi hade för tankar om uppbyggandet av Europa. Vi var stilla tillsammans och började så trevande ge våra tankar. Till slut avbröts vi av Frank som ropade: "Ni är hopplösa! Var är tyskarna? Hur tänker ni bygga ett nytt Europa utan Tyskland!"

Detta blev signalen till stora ansträngningar att hos ockupationsmakterna utverka tillstånd för tyskar att deltaga i Caux, och under de följande månaderna och åren kom också hundratals tyskar, däribland en rad ministerpresidenter i de olika delstaterna och även Adenauer och Hans Böckler, ordf för tyska LO samt inte minst kolgruvearbetare och deras familjer. - Som en följd härav blev

representanter för Moralisk upprustning inbjudna att komma till Tyskland och sprida denna nya anda av försoning och lagarbete. På arbetarnas och företagens gemensamma initiativ uppläts lokaler, där vi kunde samlas, och enskilda öppnade sina hem.

Min hustru och jag hade inbjudits att delta i detta arbete redan våren 1951, men av olika orsaker blev det först i slutet av november möjligt för oss att komma iväg. Vi ska aldrig glömma den förmiddag då vårt tåg rullade in i Gelsenkirchen i Ruhr, som verkligen gjorde sig förtjänt av namnet "de tusen eldarnas stad" - vi hade under de senaste kilometrarna passerat ett stort järnverk med glödande slag och rykande skorstenar, innan vi steg ut på perrongen som ligger upphöjd över gatorna och de låga, nedsvärtade husen.

Tyskland var vid denna tid ännu i ruiner, och inte långt från järnvägsstationen fanns det kvarter som låg helt öde, med bara en enstaka mur eller del av en vägg som stack upp här och där - eljes bara grus och spillror så långt ögat kunde nå. Däremot var den centrala gatan - Bochumer Strasse - där det låg både kyrkor och järnverk och inte minst livsmedelsbutiker - tämligen oskadd.

Det som frapperade oss mest var att denna storstad på över 300 000 på många håll verkade så idyllisk och hemtrevlig. Där var gator med knaggelsten och små boningshus och gårdar med träd - man kunde ibland se både höns och getter på gatan - och detta t o m alldeles intill det stora gruvbolagets huvudkontor i vars närhet vi hade fått en gammal kantine upplåten åt oss som mötesplats.

Rakel och jag blev mycket privilegierade - efter några dagar i ett hotellrum fick vi ett eget litet rum i ett hus tillhörigt bolaget, där det bl a bodde en tjänsteman Rosencrantz, vars hustru gjorde mycket för de utlänningar som kommit till Ruhr för att arbeta för MRA. Hon lät bl a inreda ett par små rum på vinden vilken under kriget träffats av en

bomb; och i ett av dem fick vi bo. Det hade snedtak och var mycket avlångt och smalt, med dörren i ena änden och fönstret i den andra. Inom det lag på ett 20-tal personer som hade sin bas i Gelsenkirchen kallade vi det allmänt för "Rosenzimmer", efter värdfolket. Om man hade en gäst fick man ställa stolarna i gåsmarsch - men för oss var det ett paradiset. 800 m under våra fötter gick gruvarbetare i kolgångarna - en del av dem skulle senare bli våra vänner och arbetskamrater.

Redan en av de första dagarna efter vår ankomst till Ruhr fick vi på en gång träffa en ansenlig del av gruvarbetarnas ledare. Man hade utlyst en föredragsserie om den ideologiska kampen i världen, med ett sammanträde i veckan under en månads tid, och detta var den första kvällen. Gästtalare var professor Theophil Spoerri från Zürich och hans ämne "Grundläggande krafter i Europas historia". Den gamla tjänstemannakantinen fylldes raskt med tungföra, mest medelålders män - de flesta ordförande för verkstadklubbarna vid gruvorna. Någon sade att om man vid detta tillfälle släppt en bomb på den lilla tvåvåningsbyggnaden, skulle en stor del av Ruhrindustrin lamslagits. Professor Spoerri, som var schweizare, utvecklade sitt ämne med tysk grundlighet och dialektisk skärpa, och gruvarbetarna som älskar ett intellektuellt resonemang och alltid har ett finger i luften för att känna hur den ideologiska vinden blåser, satt kapppraka på sina stolar. Efteråt var det tillfälle att göra frågor, och den berömde professorn, som var specialist på Dante och Pascal, märkte snart att han hade att göra med jämlikar i analysens konst.

Vid ett tillfälle inträffade en ganska dramatisk episod. En ung man vars ansikte präglades av intelligens och nobless, reste sig och sade ungefär följande: "Jag heter Robert Wegerhoff och har just kommit tillbaka från flera års fångenskap i Sovjet. Det här är andra gången i mitt liv som jag hör talas om Moralisk upprustning. Förra gången var i

Stalino, i ett kommunistiskt träningsläger. Där hade vi en gång en hel dag ägnad åt Moralisk upprustning, föreläsning på förmiddagen, debatt på eftermiddagen. Vi varnades för den som en av kapitalismens sista ansträngningar att förhindra proletariats slutliga seger." Denne man blev snart en av våra främsta medkämpare och en talesman för MRA i flera världsdelar. Hans far, Wilhelm Wegerhoff, hade grundat det kommunistiska partiet i Gelsenkirchen, vilket bidrog till att Robert valdes att under fångenskapen utbildas till propagandist. Det gjorde också att brevväxlingen mellan far och son hade kunnat försiggå tämligen obehindrat. Robert berättade senare för oss att han den sista tiden i fångenskapen oroats av nya tankegångar i faderns brev. Wilhelm W hörde nämligen till de första i Gelsenkirchen som blev gripna av MRA:s idéer, vilket hade färgat av sig i hans brev. Men egentliga anledningen till att Robert kommit till föreläsningen var hans historiska och filosofiska intresse: han var nyfiken på vad en professor kunde ha att säga.

Robert Wegerhoff hade redan börjat arbeta i gruvan Holland, vars gångar sträckte sig under det hus där vi höll till. Han vann senare vid raster 800 m under jorden en arbetskamrat, Alois Strothkämper, som varit övertygad nazist, och även denne blev en av våra trognaste kamrater.

Min hustru och jag var ofta i dessa familjers hem. Jag minns särskilt en kväll hemma hos Robert och hans hustru Irene, då de skulle taga emot en förnämlig gäst från Iran på en måltid, scheik Mujtahedi, en av Irans högsta muslimska dignitärer. Vi hade mycket huvudbry vad Irene skulle bjuda en muhammedan på och var en stund stilla tillsammans för att se om vi kunde få några inspirerade tankar. Det enda Irene kom att tänka på var att hon skulle bjuda på stekta ägg och sallad, så jag och en ung engelsman, Jack Peters, en kemist som tagit sig ett par års ledighet för att arbeta med Moralisk upprustning i Ruhr, satte igång med att steka ägg i det lilla kö-

ket, medan Irene och Robert underhöll den turbanprydda gästen. Det visade sig till Irenes stora förtjusning att stekta ägg var hans älsklingsrätt, vilket inte litet bidrog till att stärka hennes tro på Guds ledning.

Den gruva med vilken vi hade de intimaste förbindelserna var emellertid "Nordstern", liksom "Holland" tillhörig Gelsenkirchengruppen av det stora tyska kolgruvebolaget GBAG - Gelsenkirchener Bergwerks Aktiengesellschaft - en industriell koloss med över 80 000 anställda. "Nordstern" som sysselsatte c:a 4 000 man var en av de modernaste anläggningarna i Ruhr - förutom gruvan fanns en stor koksfabrik och en kolhamn vid kanalen. I en lokal på gruvområdet träffades en gång i veckan ett arbetslag som förutom direktören, gruvläkaren och räkenskapsföraren bestod av flera förmän - Steiger - och arbetarrepresentanter ur det s k "Betriebsrat" - närmast motsvarande vår verkstadsklubb. En av de ivrigaste deltagarna i dessa sammankomster där man sökte omsätta MRA:s idéer i gruvarbetarnas dagliga verksamhet, var Hans Hartung, som representerade de s k Jungbergleute - de yngsta gruvarbetarna i verkstadsklubben. Då den nyssnämnde scheik Mujtahedi kom på besök i gruvan och deltog i en sådan sammankomst, väntade han sig att direktören skulle leda förhandlingarna och blev mycket överraskad då efter en stunds stillhet Hans Hartung, yngst av de närvarande, tog hand om kvällen.

En ny anda inom gruvindustrin

Arbetarna på "Nordstern" som ibland kallats "Rotstern", hörde till de radikalaste i Ruhr och hade årligen brukat sända telegram till Stalins födelsedag. Då direktören, Fritz Günther von Velsen, en reslig gestalt med ett stort ärr över kinden och tidigare känd som en mycket auktoritativ arbetsledare, kom tillbaka från fransk fångenskap, möttes han av en strejk bland arbetarna. - I fånglägret hade han emel-

lertid genom en kamrat lärt känna Moralisk upprustning, och efterhand utvecklades på arbetsplatsen en så ny anda i förening med ökade produktionsresultat att "Nordstern" ständigt fick mottaga besök av grupper från andra länder som kom för att studera tyska arbetsmetoder. Jag var själv med vid ett tillfälle i september 1958 då några svenska riksdagsmän gjorde ett sådant besök. Med var bl a andra kammarens dåvarande talman Patrik Svensson och John Lundberg, en annan socialdemokrat. Vi samlades på gruvkontoret där vi fick höra direktören och ett par representanter för arbetarna berätta om verksamheten. När vi reste oss för att säga adjö, hörde jag hur Lundberg viskade till Svensson: "Det här är verkligen revolutionerande." Senare sade han till mig: "Det var en chock för mig att möta en sådan arbetsgivare. I Sverige tyckte jag att vi kommit en bit på väg i strävan att skapa lagarbete mellan arbetsgivare och arbetare, men jag hade aldrig väntat mig att här i Ruhr möta en chef som förverkligat mycket av det jag drömt om."

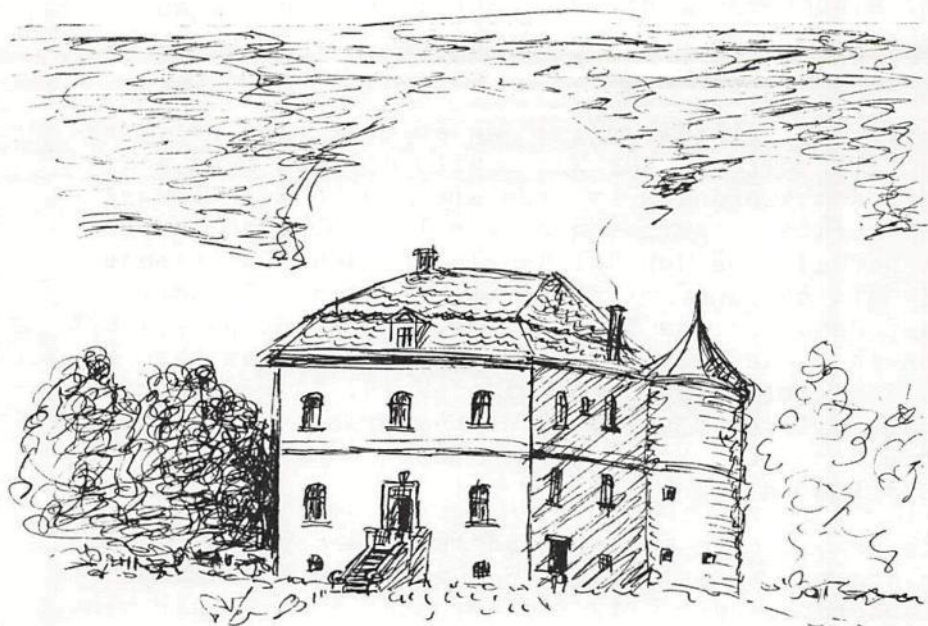
En av de saker von Velsen fått höra av sin medfånge, en tysk officer, var att alla tyskar var lika ansvariga för de fruktansvärda händelserna i koncentrationslägren. Om man ville vara med om att bygga en ny värld måste man också inse sin skuld och gottgöra den. Hans inre uppreste sig först mot denna tanke, men efterhand blev han så övertygad om dess riktighet att den kom att prägla hela inställningen till hans omgivning och färga av sig på hans medarbetare i gruvan. En av hans närmaste män var den ovannämnde räkenskapsföraren, kamrer Fuss, som också blev min gode vän. Han var en typisk samvetsgrann tysk ämbetsman av preussiskt snitt. En av de första åtgärder han vidtog när han börjat praktisera den dagliga stillheten, var att ta bort de galler som fanns för betalningsfönstren. Utbetalningen av lönerna skedde så att arbetarna köade framför de olika luckorna i den stora "lönehallen", och pengarna stacks ut genom en springa under gallret bakom vil-

ket kassörerna satt. Många uppfattade detta som kränkande, och att gallren kom bort bidrog starkt till en ny anda.

Vid ett tillfälle fick jag åtfölja Fuss på en resa till Holland, där han skulle delta i en konferens som anordnats av arbetare och industriledare. Jag märkte att min vän blev allt oroligare ju mer vi närmade oss den holländska gränsen. Det visade sig att han som soldat varit med om att invadera just denna del av Holland, och han kände på sig att han inte kunde tala där utan att först som tysk be om förlåtelse för sitt folks skuld. Så gjorde han också, vilket djupt grep de närvarande holländarna, så direkt och rättframt som det kom ur denne hedersmans hjärta.

En annan betecknande händelse som också vittnar om den nya andan var att den gamle kommunistiske klubbordföranden Krix vid Nordsterngruvan, när han låg på sitt yttersta, kallade på direktören och bad honom sitta vid sin sida de sista timmarna han hade kvar att leva. von Velsen berättade senare för mig att hans gamle vän med vilken han så förtroendefullt samarbetat under de senaste åren, hade uttryckt en önskan att den positiva andan skulle föras vidare av hans efterföljare i klubbstyrelsen.

Vår vistelse i Tyskland som sträckte sig över tre år började trots allt inte under så goda auspicer. Jag blev nämligen sjuk och delvis sängliggande under några veckor. Det ena knäet svullnade upp kraftigt och tillståndet förvärrades. Sannolikt hade benet blivit överansträngt genom att jag släpat på tunga väskor under resan, som bjöd på en hel del ombyten. Jag undersöktes på ett sjukhus för gruvarbetare, Bergmannsheil, och den gamle överläkaren som varit regementsläkare, misstänkte att svullnaden hade sin grund i någon varhård under tänderna och sände mig därför till en tandläkare, som tog en hel del röntgenplåtar och konstaterade att 5-6 tänder var misstänkta. Under den omsorgsfulla under-

GOLDSCHMIEDING

S.F.

Sven Fraenkis egenhändiga teckning av Haus Goldschmieding, en gammal borg i Castrop-Rauxel, som av gruvbolagets direktion och arbetare ställdes till förfogande som ett centrum för moralisk upprustning i Ruhr.

sökningen kom vi att tala en hel del med varandra, speciellt som han var mycket intresserad av Sverige.

Han hade Elsa Brändströms porträtt över dörren. Så småningom gick emellertid svullnaden i knäet ned av sig själv, och de båda läkarna gick med på att den planerade tanduttagningen skulle få anstå. Vid mitt sista besök hos den gamle tandläkaren bad jag att få veta vad jag var skyldig. "Ett ögonblick", sade han och avlägsnade sig. Efter en stund kom han tillbaka och räckte mig en hopviken lapp. När jag öppnade den fann jag i stället för en räkning följande ord, skrivna med blyerts: "Sverige har gjort så mycket för Tyskland. Nu gör vi något för Sverige."

Vårt dagliga liv i Gelsenkirchen förflöt så, att vi använde förmiddagarna till att studera och eftermiddagarna och särskilt kvällarna till besök i hemmen runt om i Ruhr. Detta industriområde är inte som man kanske föreställer sig, en enda samling av industristäder med rykande skorstenar och en skog av järnskelett över gruvorna. Där finns skogar, sjöar och vattendrag, utsiktsplatser där man har en hänförande utsikt över den slingrande flodfåran djupt nere, med bok- och ekskog på sluttningarna och små slott och borgar på klipphöjderna. Hela området genomkorsas av ett nät av järnvägar och framför allt spårvägar som kryssar fram över slätten, ibland följer vägen och ibland sticker rätt över den till stort förfång för biltrafiken. Ett nästan oundgängligt villkor för att vi skulle kunna hålla kontakten med alla de vänner vi hade runtom i Ruhr, var innehavet av en bil, och det stod endast ett strängt begränsat antal sådana till vårt förfogande. Att med hjälp av spårvagn ta sig ens till de närmast belägna platserna kunde, med alla byten, ta en halv dag.

För övrigt var det svårt att urskilja gränsen mellan städerna. Att säga var Gelsenkirchen slutar och Essen börjar, eller var Herne slutar och Wattenscheid börjar, för att nämna ett par av de mindre kända, dock med över 100 000 invånare var, är omöjligt för andra än kartograferna och taxeringsnämnderna. Men

kom man efter några timmars spårvägsresa och promenad till fots in i ett gruvarbetarhem blev man rikligen belönad. Man möttes av vänliga ansikten och fördes in i finrummet, där en stor skänk, som gick från golv till tak, utgjorde huvudpjäsen i möblemanget. Det kom fram kaffe och smörgås, och så vidtog ett av dessa grundliga, dialektiska samtal som en tysk gruvarbetare älskar.

Det var emellertid inte alls säkert att det fanns ett finrum, lägenheten kunde bestå av ett enda rum, som var både kök och sovrum för föräldrar och barn. Det gällde särskilt unga människor som flytt från öst. Ibland kunde man till och med bo i en bunker. Jag minns särskilt ett besök hos ett ungt par med ett månadsgammalt barn. Hela deras vardagsmiljö inramades av de grå cementväggarna där fukten rann och där husgerådet utgjordes av en kolspis, ett par bäddar, ett bord och en symaskin, där mannen, en skraddare, förtjänade familjens uppehälle.

Ett par av våra goda vänner blev Karl och Ursula, ett ungt gruvarbetarpar i en förort till Bochum. Karl hade varit folkpolis i Östtyskland men arbetade nu, sedan han tagit sig över till väst, i en av de mindre lönsamma kolgruvorna. De år vi var i Tyskland var mycket fler gruvor i bruk än nu, däribland en hel del där kolflötsen var mycket låga, ända ned till 60 cm, eller gick som i vågor, vilket jämte andra olägenheter medförde att ventilationen blev besvärligare. Karl var en stark, viril typ, medan Ursula verkade bräcklig och anemisk. De hade en dotter Karla, som var något år gammal och vars tvätt ofta hängde i köket. Det hände också att Ursula stod utanför på gården med Karla på armen, när vi kom, detta för att Karl skulle få sova i lugn och ro efter ett nattskift i gruvan.

När Karl lärde känna Moralisk upprustning, blev en av hans första åtgärder att gå upp till gruvfogdens kontor med en stor bila, som han lade på bordet framför den vettskrämde mannen. Karl sade att när

han nu beslutat sig för absolut ärlighet och kärlek ville han återlämna detta verktyg som han "lånat".

En fråga som vi ofta ställdes inför var hur vi kunde klara ekonomin. Var kom pengarna ifrån? Våra motståndare satte igång en viskningskampanj och påstod att vi fick understöd av amerikanska kapitalister. I själva verket understöddes Rakel och jag av lärarkamrater hemma i Sverige och på liknande sätt var det med våra kamrater i laget. Gåvorna kom från människor som själva hade det smått med pengar, och ibland fick vi bidrag in natura. Så kom det vid ett tillfälle ett tämligen stort paket makaroner från Norge, och innehållet var ibland vår pièce de résistance när andra tillgångar tröt.

Även Karl funderade mycket över denna fråga. En kväll när ett par av oss tillsammans med Karl hade varit på besök i ett gruvarbetarhem, upptäckte vi på hemvägen plötsligt att bensinen höll på att ta slut. Vi stannade vid ett tankställe och fick påfyllt, och Karl drog upp sin portmonnä och insisterade att få betala. Sedan vi fortsatt färden en stund under tystnad, sade Karl plötsligt: "Nu vet jag varifrån pengarna kommer."

Dessa tyska "Kumpel" som bergsmännen gärna kallade sig själva, hade ett starkt sinne för humor, och kunde man skoja lite blev de på gott humör. En av de historier Karl aldrig tröttnade att berätta, var att jag en dag - jag hade just lärt mig köra bil i en tysk bilskola - hade kommit hem och sagt att jag räddat livet på två äldre damer, och när de andra frågat hur det gått till, svarat: "Jag bromsade."

En folkvagn som 50-årsgåva

Med tanke på det stora behov av bil vi hade i Ruhr, önskade jag mig till min 50-årsdag bidrag till en sådan av mina vänner i Sverige, och fick också 4 000 svenska kronor, vilka överlämnades av biskop Bengt Jonzon vid en liten festlighet i Ruhr. Kort efteråt for Rakel och jag på ett par veckors besök

i Sverige, och jag frågade en av mina vänner därhemma, direktör Åke Wetterlind, om råd hur man skulle få tag i en bra begagnad bil - att köpa en ny var givetvis otänkbart. Jag förklarade också helt kort situationen i Ruhr. Han lovade tänka på saken. Följande dag hade vi en s k affärsmannalunch på en restaurang - det var en del stockholmare som sökte om-sätta Moralisk upprustnings idéer inom industrin och affärslivet, däribland professor Robert Kristenson vid Handelshögskolan, och Gösta Ekelöf, grundare av arbetsledarinstitutet, som träffades en gång i veckan. När Åke W anlönt, gick han direkt fram till mig, räckte mig ett kuvert med orden: "När jag kom ned till frukost, fann jag att en av mina premieobligationer hade utfallit med vinst och ber att få överlämna det här. Han räckte mig ett kuvert som innehöll en check på 4 000 kr. Tillsammans med vad jag förut hade räckte det precis till att skaffa en ny folkvagn. W som personligen kände generalagenten för Sverige, ordnade också så att den nya bilen levererades direkt till Gelsenkirchen, en ljusgrön vagn av senaste modell som väckte både uppståndelse och beundran.

Efter det tyska sammanbrottet 1945 måste många se sig om efter ett nytt arbetsfält. Det gjorde att en hel del människor i sin nöd sökte sig till Ruhr och det tunga arbetet i kolgruvorna. Så förhöll det sig med ett ungt par vi lärde känna, Siegfried och Margot. Det var två vakna, intelligenta personer. Siegfried hade varit marinofficer men arbetade nu under jord med kolbrytning vid Nordsterngruvan. De hade två pojkar i 5-7 årsåldern.

Siegfried och Margot lärde vi känna vid en av de vardagskvällar vi arrangerade i Virchowstrasse. Dessa började vanligen med några anföranden, varefter man drack en kopp kaffe tillsammans, frågor besvarades och man lärde känna varandra närmare. Den här kvällen berättade Rakel och jag om vårt liv och våra upplevelser under vår tid med Moralisk upprustning och lade märke till ett par nya ansikten som

med spänd uppmärksamhet var riktade mot oss. Språket kunde vara ett hinder, kanske inte så mycket för oss båda som varit språklärare, men ibland kan det faktiskt vara en stor tillgång att man uttrycker sig lite valhant eller tar fel på någon liten nyans i betydelsen av ett ord. Min hustru och jag har mycket olika temperament, Rakel är kvick och livlig, jag långsam och lite tungrodd. Vid det här tillfället uttryckte jag det på följande sätt: "Ich bin langsam und gründlich, habe aber eine schnelle Frau." Jag kunde inte riktigt förstå det hjärtliga skratt som bröt ut bland åhörarna, men erfor senare att "schnell" om en kvinna också betyder "lätt på foten". Vi fick fin kontakt med Siegfried och Margot, hade sammankomster med andra gruvarbetarfamiljer i deras hem. Flera nya unga gruvarbetare blev vunna genom dem, däribland några som kom att bilda grundstommen i den trupp som uppförde Hans Hartungs skådespel "Hoffnung" i många länder, i Europa, Asien och Amerika.

Något som satte en speciell färg på folklivet i Ruhr var det starka polska inslaget. Det vimlade av namn som Kaliski, Kurowski och Mackowiak. En tid hade det t o m skämtsamt sagts att för att klara sig i Gelsenkirchen måste man kunna polska. Inflyttningen av arbetare från de polska kolgruvorna hade kommit i vågor - en sådan blev följderna av den ekonomiska krisen efter första världskriget. Hustrun till Fritz, en av våra goda vänner, var polska och hade aldrig lärt sig tala tyska, vilket inte hindrade att hon var en utmärkt värdinna, som med sitt glada skratt värmden upp vår samvaro. Fritz hade varit en ivrig motståndare mot den nazistiska regimen och bar ännu spår efter tortyr på sina händer. Det var robusta, lidelsefulla, helhjärtade människor, och deras hem i Wanne-Eickel, en "liten" grannstad på 150 000 invånare, stod alltid öppet för oss.

I Ruhr hade människorna ett starkt bildningsintresse: musik, teater, litteratur var en viktig del av deras liv. Gösta Sjöberg, Birger Sjöbergs mindre

namnkunnige broder, lärde jag känna genom den förut nämnde Robert Wegerhoff. En av Gösta Sjöbergs romaner i tysk översättning var Roberts älsklingsbok.

Under de första svåra åren efter kriget hade befolkningen i Nordtyskland stora svårigheter med kylan. Att hålla igång teatrarna var närmast ogörligt, då det saknades kol att elda med, men gruvarbetarna i Ruhr som alltid är vakna för vad som sker ute i världen, sände vagnslaster med kol till teatrarna i Hamburg och Bremen. Till tack härför ordnade de nordtyska skådespelarna i fortsättningen under somrarna festspel i Recklingshausen i norra delen av Ruhr, och där fick vi bl a se Gerhart Hauptmanns "Vävarna" och Ibsens "Peer Gynt". En av dem som engagerat sig starkt i denna verksamhet, var Paul Dikus, en av våra bästa vänner och ordförande för 25 000 arbetare i Gelsenkirchengruppen av det stora gruvbolaget. Paul var ursprungligen berlinare, fadern hade varit vaktmästare hos det bekanta "Reclam"-bolaget, men Paul var en typisk "Kumpel", alltid full av verksamhetslust. Ett av hans skötebarn var de sk "Siedlungen", samlingar av egna hem, där en gruvarbetarfamilj kunde få ett eget hus, eller hälften av ett hus, med tillhörande trädgårdstäppa. Hur primitiva förhållandena var de första krigsåren belyses av att inte ens en man i hans ställning hade telefon i hemmet - om man ville ha kontakt med honom fick man ringa till gruvan eller ge sig iväg till hans bostad.

Brevduvesporten var en av de mest populära i Ruhr. Det anordnades tävlingar i någon central stad, och duvorna skickades från alla kanter av Västtyskland i små lådor med lufthål. På ett givet klockslag släpptes alla duvorna lösa och begav sig raka vägen till sina hemorter, där de togs om hand av sina ägare. Varje duva hade vid ena foten fästad en nyckel, och nu gällde det att så snabbt som möjligt lösgöra den och därmed stoppa en klocka som satts igång vid tidpunkten för starten. I många hem hängde en bild av en älsklingsduva inom glas och ram på en hedersplats på väggen.

Livsglädje och hårt arbete

Jag vet inte om det finns något samband mellan det strävsamma arbetet i kolgruvorna och behovet att ge uttryck åt sin livsglädje i sång och musik, men faktiskt torde det finnas fler manskörer vid gruvorna i Wales och i Ruhr än på något annat jämförbart arbetsområde. En hundramannakör vid en gruva är inte något ovanligt. Vid högtidliga tillfällen uppträder sångarna i en särskild "Tracht", en uniformsliknande dräkt med blanka knappar och en hatt eller mössa med plym.

Gruvarbetarna är mycket stolta över sitt yrke. Ortstidningarna eller verkstidningarna ordnar ibland tävlingar mellan de olika familjerna om vem som har högst antal år i arbete under jord bland sina ännu levande medlemmar. Familjen Wegerhoff hörde till dem som hade flera hundra "underjordiska år" - då räknar man givetvis med farbröder, kusiner osv. Att en familj har över 300 arbetsår är ingenting ovanligt. Detta är så mycket märkligare som en stor procent av gruvarbetarna lider av höggradig silikos - men man måste ha 50-procentig sådan för att flyttas upp till arbete ovan jord.

Man skiljer mellan "eine kalte Grube" - en kall gruva - och "eine warme Grube". I en varm gruva är temperaturen över 33° Celsius. Där är arbetstiden kortare och timlönen högre. En annan faktor som inverkar på arbetskapaciteten är också luftens grad av fuktighet. Om den är för hög, är det omöjligt att svettas.

En av de mest kända gruvorna var "Erin" i "europa-staden" Castrop-Rauxel, som fått sin hederstitel därför att invånarna vid en enkät uppvisat högsta procenten av sådana som önskade ett "Europas förenade stater". Till "Erin" hörde Castrop-Rauxels vackraste historiska byggnad, Goldschmieding, ett sk "Wasserschloss", dvs en borg omgiven av vallgrav. Nu var vallgraven borta, och även byggnaden var reducerad, men kvar fanns ännu ett vackert hus

med torn. Dess murar var metertjocka och försedda med smala fönsterspringor genom vilka man hade skjutit med armborst. Slottet som låg i en jättestor park med höga ekar, bokar och andra ädelträd hade förr tillhört kända familjer i Westfalen vilkas namn stod att läsa på den gamla öppna spisen som huggen i sten gick ända upp till takets bjälklag. Goldschmieding hade vid en högtidlighet av arbetarna och direktionen gemensamt ställts till Moralisk upprustnings förfogande som ett centrum för MRA i Ruhr mot att staden och gruvbolaget fick begagna det vid vissa representativa tillfällen.

Ett av de tillfällen då Goldschmieding utnyttjades för en sådan representation var den dag då två svanor överlämnades som gåva från drottningen av England. I Castrop-Rauxel fanns en mycket vacker stadspark med stora dammar, och där hade före kriget funnits svanor som emellertid hade försvunnit vid tiden för de stora bombangreppen. Nu hade en av våra vänner i stadens kulturella ledning i en engelsk tidning läst att de kungliga svanarna i England förökat sig till den grad att några av dem måste avlivas. Ett brev sattes upp, riktat till drottning Elisabeth från stadens fäder. Däri redogjordes för situationen och framställdes en förfrågan om Hennes Majestät skulle vilja skänka ett par av dessa svanor till "Europa-staden". Så kom det sig alltså att en dag "the Keeper of Her Majesty's Swans" anlände med två svanor i träburar. Jag skall aldrig glömma denna strålande sommardag då burarna öppnades av svanskötaren, en hovdignitär i historisk ämbetsdräkt, och de vita fåglarna flög ut och stolt simmade ut på vattnet. En sådan episod är inte bara en effektfull gest, den rör vid något djupt i befolkningens hjärta och bidrar till att läka många sår.

Bland arbetarna i gruvan "Erin" hade vi många vänner, bl a var 12 medlemmar av verkstadklubben mer eller mindre engagerade i Moralisk upprustning. Ordföranden Martin Mackowiak var en av de fyra första

tyskar som våren 1948 besökte Sverige i samband med ett stort möte för Moralisk upprustning i Blå Hallen, vid vilket dåvarande kronprins Gustaf Adolf och kronprinsessan Louise var närvarande.

Livsförvandling i en gruvarbetarfamilj

Ett par av våra bästa vänner blev Hans och Greta H som med sina bägge barn, Hänschen och Gretchen, bodde i Castrop-Rauxel. Hans och Hänschen arbetade under jord i "Erin". En morgon då de trötta efter ett nattskift kom upp ur gruvan stod Greta och delade ut kommunistiska flygblad bland arbetarna som strömmade ut genom grindarna. "Är du inte hemma och har maten i ordning", röt Hans. "Du har ju lärt mig att partiet går före familjen", svarade Greta. Det var så att Hans sedan ungdomen varit övertygad kommunist och först så småningom lyckats vinna Greta för sina idéer. Men sedan blev hon så mycket ivrigare. Hon vann t o m ett år Stalin-priset som gick till den som i hela Tyskland värvat flest medlemmar för kommunistpartiet under tre månader. Hon hade på denna tid lyckats vinna 167 personer och mottog därför en röd fana för sin stad.

Både Hans och Greta var kraftigt byggda, undersåtsiga och oerhört dynamiska. De var emellertid också utrustade med en god portion humor. En gång när Rakel kom på besök, verkade atmosfären mer än vanligt laddad. "Här flyger det tefat i luften", sade Greta. De hade länge önskat sig en metodisk framställning av MRA:s idéer. Nu hade de fått en sådan bok, "och där ligger han hela kvällen på soffan och vill inte släppa den ifrån sig", sade hon med gnistrande ögon.

De fyra absoluta normerna var något som fascinerade dem - tanken att det fanns en riktpunkt inte bara för vars och ens personliga öde utan också för folkens liv, och föreställningen att människorna och folken var menade att leva samman i harmoni och frihet under en ledstjärna som var och en kunde

finna i sitt hjärta. Man kan förstå att detta var en lockande utsikt i en familj där fyra så utpräglade och explosiva personligheter måste bo samman i en liten lägenhet.

Greta var den som först satte igång med att söka inrätta sitt liv efter normen absolut ärlighet. Hennes första försök såg tyvärr ut att sluta i en katastrof. Hon hade satt sig i skuld hos olika affärer i staden och svävade i dödlig ängslan varje gång dörrklockan ringde och fruktade att det kunde vara någon som kom med räkningar medan Hans var hemma.

När hon beslutat sig för att vara helt ärlig på denna punkt, satte hon sig ned vid köksbordet och skrev på ett papper upp namnen på de olika firmorna och hur mycket hon var skyldig var och en. Tyvärr glömde hon lappen på bordet, så att Hans fick syn på den, när han på morgonen kom hem från arbetet, och satte sig ned att studera den. Nu bröt alla primitiva instinkter fram, och det hela skulle ha slutat med att de gått ifrån varandra för alltid, om inte goda vänner förklarat för dem att det dock var en god sak att allt nu var klart och öppet mellan dem och att det var en god grund att bygga på. Erfarenheten att kunna vara stilla tillsammans var också en god hjälp.

Man kan fråga sig vad det var hos Moralisk upprustning som gjorde ett så djupt intryck på sådana människor. En anledning har jag redan snuddat vid, Ruhrarbetarnas ideologiska vakenhet inför vad som sker i tiden. Det finns hos dessa dialektiskt tränade marxister en rent estetisk glädje i en fast tankebyggnad, där varje detalj i tillvaron faller på plats. Men i MRA tillkommer den personliga faktorn: den är en livsåskådning som satte dem i stånd att genast praktisera sin övertygelse i vardagen. Greta sade en gång till Rakel: "Vi brukade som kommunister satsa allt för partiet, redo för varje offer. Hos er märker jag att om någon behöver ett par skor eller en klänning, så är alla redo att ge vad ni

kan. Det skulle jag aldrig ha gjort för en partikamarat."

Skådespel med ett budskap

Ett av de medier som i hög grad bidrog till att sprida kunskap om Moralisk upprustning och vinna många nya anhängare, var de skådespel som sattes upp och framfördes runtom i landet. Den lilla skådespelartruppen som med något undantag bestod av amatörer, folk som i vardagen hade andra yrken, blev snart kärnan i den grupp tyskar som tog på sig ansvaret för hela vårt arbete i Västtyskland. Det var särskilt två stycken, bägge med motiv från industrins värld, som drog stora människomassor, "Den glömda faktorn" och "Chefen".

En av de ledande industimän som blev gripna av Moralisk upprustnings budskap var Burckhardt, chef för ett bolag som drev en rad kolgruvor nära holländska gränsen - alltså 12 - 15 mil från Ruhr. På hans och andras inbjudan gav vi "Chefen" i flera av dessa gruvsamhällen. Ett av dem heter Aldenhoven.

Huvudpersonen i "Chefen" är direktör vid ett järnverk, och pjäsen skildrar hans familj, en typisk engelsk familj med hovmästare, kammarjungfru och allt, men också hans mellanhavande med arbetarnas representanter som företräder de olika kategorierna, från de mera modesta och samarbetsvilliga till den övertygade samhällsomstörtaren på vänsterkanten. Den senare rollen spelades av Peter, en intellektuell ung man som under kriget varit engagerad i Hitlerjugend. Efter premiären i Aldenhoven kom en ung man ur publiken fram till honom och sade: "Guten Abend, Herr Kollege!" Lustigt nog var just dessa två frapperande lika i temperament och intellektuell rörlighet, och i viss mån även till det yttre liknade de varandra. Ett livligt samtal kom igång mellan Hans, den ledande unge kommunisten på platsen, och Peter, skådespelaren som hade framställt hans roll på sce-

nen. Hans blev snart gripen av MRA:s idéer och påverkade i sin tur flera andra män i Aldenhoven.

En av dessa var Hubert, en "Steiger", gruvförman, som av Hans i kommunistbladet kallats "slavhandlaren", med anledning av att han förmedlat anställning av belgiska arbetare i de tyska gruvorna. Hubert som själv under några år arbetat i Belgien, var i själva verket en försynt och varmhjärtad arbetsledare, mycket omtyckt av folket i gruvan. Han bodde med sin hustru Anny och sina fem söner, av vilka den yngste var spädbarn, i ett av bolagets trevliga småhus, där de hade en trerumslägenhet på andra våningen. Dessa arbetarområden var i varje fall på sommaren, rena idyllen, med slingrande vägar och blommande trädgårdar. Icke långt från Huberts och Annys bostad låg en underbart vacker vallfartskyrka, nyuppförd sedan den gamla bombats under kriget. Hans, kommunisten, hade under sina försök att vinna Hubert skänkt honom en bibel, och Hubert blev snart liksom Anny en varm och aktiv kristen.

Hubert och Anny omfattade oss från första början med en rörande tillgivenhet. Jag kan inte påminna mig att ha fått erfara större kärlek från någon människa utanför den närmaste familjekretsen. Det var märkligt att se denne hårdföre gruvarbetare ge uttryck åt en sådan ömhet. Han bad Rakel och mig att bli gudföräldrar åt deras lille son när han skulle döpas. Gossen hade från födseln varit klen till skillnad från sina fyra robusta bröder, och när det blev tydligt att han inte hade långt igen, ville hans föräldrar att han skulle döpas. Det var en gripande ceremoni med prästen och oss fyra vuxna och så den lille som varit föremål för så mycken kärlek och omvårdnad.

Så for vi då under våren och sommaren 1954 praktiskt taget varje vecka de 15 milen från Gelsenkirchen till Aldenhoven för att hjälpa den lilla gruppen där att ta de första stegen på den nya vägen. Efter ett par år fick Hubert anställning vid

en av gruvorna i närheten av Gelsenkirchen och flyttade dit med sin familj. Han och Anny blev ett av de gruvarbetarpar som med skådespelet "Hoffnung" år 1960 for till bl a Cypern, Japan och Amerika.

Vi kommer aldrig att glömma dessa tre år i Tyskland och de människor vi lärde känna där, inte minst i Ruhr och i Berlin. De kom oss till mötes med en oförställd hjärtlighet. Man lärde hos dem känna en dynamisk livskraft och en förmåga att bringa stora offer, vilka, om de sattes in på en överbryggande uppgift, skulle kunna ge fred och frihet åt alla folk och låta världens resurser komma alla människor till godo.

Den svenske sameledaren Per Idivuoma från Lannavaara deltog i världskonferensen på Mackinac Island, USA, sommaren 1957 tillsammans med biskopen i Luleå, Bengt Jonzon. På bilden överlämnar Per Idivuoma en sameslöjddad kniv av renhorn till Frank Buchman.

EN LIVSFRÅGA FÖR SAMERNA

En djärv tanke

En försommardag 1957 var en nordisk grupp samlad i Köpenhamn i det hus som grosshandlare Jens Carl Just överlämnat till Frank Buchman och arbetet för Moralisk upprustning. Det gällde nordisk representation vid världskonferensen samma sommar i Mackinac Island, USA.

Efter en stunds gemensam stillhet fick jag den tanken att en av samernas ledare skulle inbjudas till konferensen. Det var en djärv tanke. Ingen renskötande same kan med kort varsel ändra sina planer, speciellt inte vid den här tiden på året, då renhjordarna söker sig upp i högfjället och samefamiljerna måste flytta med dem.

När jag delgav mina kamrater denna tanke, var de emellertid övertygade om att den var riktig, och jag fick i uppdrag att sätta mig på tåget norrut för att söka träffa biskop Bengt Jonzon, sedan länge en övertygad vän av samerna. Biskopen hade nyligen pensionerats och flyttat men befann sig tillfälligt i Luleå för att slutföra en del uppgifter. Amerika ingick inte i hans planer, fastän han hade inbjudits.

Jag hade en gång träffat en av samernas ledare, Per Idivuoma från Lannavaara, medlem av Nordiska Samrådet och en man som representerat samerna vid uppvaktningar hos regeringen.

När jag anlände till Luleå, visade det sig att biskopen följande dag skulle resa till Jokkmokk för att inspektera samernas folkhögskola, där han var ordförande i styrelsen. Han var glad att få mitt sällskap, så vi for dit utan att jag framfört mitt egentliga ärende. Nästa morgon skulle resan anträddas söderut. Jag talade nu om vad jag hade på hjärtat men mötte ingen förståelse: samerna var säkert inte hemma, och dessutom, hur skulle vi komma till

Lannavaara, 14 mil med buss från Kiruna och ingen chans till återresa förrän följande dag? Jag lyckades dock utverka att vi i stället för att fara direkt över Boden söderut, tog vägen över Gällivare, där vi kunde telefonera och höra om Idivuoma var hemma.

Vi hade någon timme mellan ett par tåg i Gällivare, och efter att ha lämnat åt biskopen att beställa lunch, gick jag till telefonhytten. I Lannavaara svarade Idivuoma själv och hälsade oss välkomna, och när jag ringde till en god vän i Kiruna, erbjöd han sig genast att i sin bil skjutsa oss till Lannavaara. Biskopens ansiktsuttryck när jag efter några minuter kom tillbaka med dessa besked var en blandning av häpnad och bestörtning: här drev tydligen krafter sitt spel som gick över vanliga mänskliga beräkningar!

När vi några timmar senare satt bänkade vid bordet i Idivuomas kök, där småbarn och vallhundar samsades om utrymmet på golvet, framförde jag mycket snart vårt ärende: vi hade kommit för att inbjuda Per Idivuoma till Amerika. Efter några minuters samtal sade Per plötsligt: "Ja, när gamle biskopen kommer och inbjuder mig, så reser jag." Det är svårt att säga vem som blev mest överraskad, fru Idivuoma vid spisen eller biskopen vid köksbordet.

Nu kom frågan hur vi skulle skaffa pass - tiden var kort - endast 10 - 12 dagar innan resan skulle anträdas. Hade Idivuoma några fotografier? Jo, men inte två som var lika! Efter en stunds eftertanke sade min vän som skjutsat oss och var hemma i dessa trakter: "Jag känner en folkskollärare i Övre Soppero som är duktig fotograf." Efter att ha njutit av fru Idivuomas nylagade renskav for vi fyra tillsammans till Övre Soppero. Det visade sig att läraren just höll på att framkalla i sitt mörkrum! Klockan var nu 9 på kvällen, men Per Idivuoma kunde ändå fotograferas i solljuset, som nästan horisontalt föll in genom fönstren, här 20 mil norr om polcirkeln.

Nu ställdes färden till Karesuando, där vi fick åldersbetyg av kyrkoherden och löfte att han skulle vidtala länsstyrelsen, så att passet blev färdigt i tid, varpå vi återvände till Kiruna efter att ha satt av Per Idivuoma i Lannavaara.

Nästa morgon for biskopen och jag söderut. Han var nu helt vunnen för idén och beredd att skjuta allt åt sidan för att åtfölja Idivuoma till Amerika. Medan vi satt på tåget greps jag emellertid av en stark känsla att det var nödvändigt för mig att stan- na, och efter att ha tagit avsked av biskopen i Gällivare, återvände jag med nästa tåg till Kiruna, där jag mötte Idivuoma på gatan. Han hade varit hos lä- karen och vaccinerats, "men jag far inte", sade han.

Det visade sig att fru Idivuoma funnit det för svårt att ensam bära ansvaret för flyttningen till Norge, dit renarna drar om sommaren. Vad göra nu? Jag drog mig till minnes att Lisa Stinnerbom, en le- dande samekvinna, som varit med på en konferens för Moralisk upprustning i London ett år tidigare, hade sagt att vi kunde vända oss till henne om vi behövde hjälp i någon fråga angående samerna. Jag ringde upp Jokkmokk där hon var lärarinna i nomadskolan, och någon dag senare hörde jag av Per att han på nytt bestämt sig för att resa.

Hans version av vad som hänt var följande: "Jo, Lisa ringde upp och talade i fem minuter. Så ringde hon upp igen och talade i 10 minuter, och då stod det klart att jag skulle fara." Det framgick att hon givit Per Idivuoma en bild av vad samernas kultur kunde betyda i världen och i fortsättningen poäng- terat att det var en livsfråga att ledande män som Per fick kontakter utomlands och gav andra del av samernas kulturella arv och traditioner.

En vecka senare reste Per Idivuoma tillsammans med biskopen till världskonferensen i Mackinac. Flyttningen till Norge, med hustrun, barnen och allt husgeråd, hade min vän i Kiruna åtagit sig att hjälpa med.

Lärare från fem kontinenter på konferens i Caux

SVEN FRAENKI SOM LÄRARE

Inledning av Rakel Fraenki

Så långt har Sven skrivit. Det fanns mycket mer att berätta, men Sven själv hade inte en utförlig historik i sinnet, utan "att beskriva hur en värld växer fram formad av människor, som är helt givna åt Gud."

Vad ger vi ungdomen att leva för? Det var den viktigaste frågan för Sven som lärare. Bilden av honom skulle bli mycket ofullständig, om hans egen beskrivning av den dramatiska början på hans lärarbana inte fick någon fortsättning här. Den blev inte mindre revolutionerande. Engagemang och allt större perspektiv förde honom in på nya spår i den gamla och den nya skolan och i internationella sammanhang.

Därför vill jag så långt det är möjligt med hans egna ord återge vad hans kamp och livsmål gällde. Citaten är hämtade från samtal, brev och tankar, ofta nedskrivna i den tidiga morgonens stillhet.

Under samlandet har jag med gripenhet åter upplevt de trettiofyra rika och lyckliga åren med Sven, hans tro och vidsyn, hans villighet och mod att satsa sig själv och att göra det till synes omöjliga.

Här följer några av Svens historier och erfarenheter från skolan, vilka var för sig blev vägvisare mot ett mål, gemensamt för alla människor, oavsett ålder, ras, folk.

Rakel Fraenki

Historien om Tuppen

I en av de högre årskurserna i skolan hade jag en pojke som var mycket blyg och som ständigt klarade sig dåligt vid prov och tentamina. Grammatik och matematik var särskilt svårt för honom. När man frågade honom något brukade han stamma fram ett ord eller två, och så tog det slut. Jag blev ofta irriterad på honom - det var slöseri med tiden tyckte jag.

En dag hade jag ett samtal med hans far, som gav mig en helt ny bild av pojken. Pappan sa att pojken hade en mycket stark vilja - mitt intryck var att han tvärtom var en svag karaktär. En gång hade han gett sig iväg då fadern sagt till honom att om han inte lade ner mer energi på sitt arbete, kunde han lika gärna ge sig iväg hemifrån. Föräldrarna måste ge sig ut och leta efter honom och sent på kvällen fann de honom, då han var på väg ut ur staden.

Nästa morgon fick jag tre tankar under en stund av stillhet: för det första skulle jag be honom om förlåtelse inför klassen för min irritation, så skulle jag senare på dagen tala med honom privat och erbjuda honom hjälp med skolarbetet, och för det tredje skulle jag berätta för honom om en viss sak ur min egen erfarenhet, då jag var i hans ålder.

Alltsammans gick bra till dess jag kom till den tredje punkten. Vi satt mitt emot varandra i var sin länstol i mitt hem och talade om grammatiken, som han nu klarade mycket bättre än förut. Jag tänkte att tiden nu var kommen att berätta för honom om min egen erfarenhet.

Som pojke hade jag ett öknamn, "Tuppen", därför att mitt hår stod rakt upp precis som en tuppkam. En gång då jag gick på stadens huvudgata tillsammans med min mor, mötte vi några av mina klasskamrater, som började gala som en tupp på andra sidan gatan. Min mor frågade mig varför de gjorde det. "De gal på mig," sade jag, "för de kallar mig 'Tuppen'".

Just som jag skulle berätta det här för honom slog det mig att jag kanske också som lärare skulle få detta öknamn - och att jag skulle få behålla det hela livet! Därför fortsatte jag med undervisningen, men nu gick det inte så bra som tidigare. Då sa jag: "I skolan hade jag ett öknamn. De kallade mig 'Tuppen'. - "Det är likadant med mig," sa han. "De kallar mig för 'Banan'". Det syftade på hans bleka ansiktsfärg och det rimmade också med hans efternamn - två mycket ömma punkter hos en pojke. Så började han tala mycket mer fritt om sig själv och sina svårigheter. Han var räddare för sina klasskamrater än för lärarna. Han berättade om hur han några gånger varit oärlig mot sina klasskamrater och han beslutade sig för att berätta sanningen.

Nästa dag gav jag honom en fråga i klassen. Han reste sig kvickt och gav ett fullständigt svar med fast och klar röst. Alla de andra vände sig om och såg på honom och undrade vad som hade hänt. Han blev så mycket bättre att han fick mycket bra betyg, vilket ingen hade väntat sig. Det gick likadant för honom i matematik, där han hade en annan lärare. Jag lämnade den här skolan men genom mina kolleger fick jag höra att han fortsatte att förbättra sig i studierna.

(Henden, Førland, Fraenki: Education for Tomorrow's World, Grosvenor Books, London 1970, och dito: De er morgendagen, Laererstudentenes Forlag, Oslo 1971.)

Sigtunakonferensen om karaktärsfostran 1942

"Från Kiruna i norr till Åstorp i söder, från kindergården, folkskola och läroverk, från seminarium och universitet ha över hundratalet lärare och lärarinnor samlats i Sigtuna till en konferens i karaktärsfostran, den första i sitt slag i Sverige." (SvD)

Om upprinnelsen och upphovet till konferensen berättade Sven, som var initiativtagaren, för pressen.

- Det var under vintern nu som idén till ett sådant här möte rann upp vid några sammankomster mellan femton folkskollärare och lika många läroverkslärare i Stockholm, som samlats för att diskutera olika uppfostringsproblem. I direktiven för 1940 års skolutredning sägs klart ifrån att skolans yttersta mål måste vara icke kunskapsmeddelelse, utan fostran i ordets vidaste och djupaste mening.

Sekreteraren i Folkskollärareföreningen, Tore Stigbrand, som hade stor andel i konferensens tillkomst, förklarade syftet med den.

- Det finns utredningar om kursplaner och arbetsmetoder i oändlighet, men ingenting har gjorts för att samla lärarnas erfarenheter på karaktärsfostrans område. Och det är vad den här konferensen vill göra. Även om en utredning är aldrig så väl utformad, blir det uppfostringsprincipernas tillämpning som avgör om skolan når målen för sin verksamhet eller ej. Den frågan har aldrig behandlats förut.

Rektor Nils Lundqvist, konferensens ordförande, sade bl a:

- Skolan är inget självändamål. Den har att väl förbereda den unge för det liv, som väntar honom som människa, medmänniska och medborgare.

- Vi vill ha en undervisning som engagerar det aktiva hos ungdomen och som skapar en målvilja.

Här några av ämnena som behandlades:

Ämnesundervisning i karaktärsfostrans tjänst, Arbetssätt - arbetsmål, Hur lär man känna sina elever, Skolan och samhället, Samarbete mellan skola och hem, Livsåskådning och uppfostran.

Pressen gav fortlöpande stort utrymme åt konferensen.

Föredragen utgavs i bokform under titeln "Icke för skolan utan för livet" av folkskollärare Tore Stigbrand. (Stockholm 1943)

Med förlagets tillstånd återges här, något förkortat, Svens föredrag om Lärarpersonlighetens betydelse.

Läraren och eleven

Under min egen skoltid gjorde den känslan att skolan var ett färdigt system, där eleven var det enda som modifierades, ett ödsligt intryck på mig. Termin efter termin, år efter år gick, den ena lärargestalten efter den andra passerade förbi. Det hela liknade ett stort maskineri, genom vilket jag skulle passera, ungefär som genom ett myntverk.

När jag själv blev gymnasielärare märkte jag så småningom, att jag stod i samma opersonliga förhållande till mina elever som mina lärare stått till mig. Jag gjorde en del försök att bryta ned den osynliga mur, som tycktes stå emellan oss, men det medförde endast en temporär förbättring. Jag har efteråt förstått anledningen till att jag misslyckades. Jag ville ha mina elevers förtroende men var inte beredd att offra vad det skulle kosta. När jag så småningom blev det, fick jag snart klart för mig vad jag hade att göra.

Jag undervisade i en gymnasieavdelning, bestående av ett tjugotal pojkar och några flickor. En lektion sade jag till dem, att vårt gemensamma arbete inte gick så bra som det borde, och att det åtminstone delvis berodde på mig, och bad dem hjälpa mig genom att skriva ned sina iakttagelser beträffande mina lektioner. Jag föreslog dem att skriva på lösa lappar och inte sätta ut sina namn. Efter den första förvåningen grep de sig ivrigt an med uppgiften och skrev ända tills jag avbröt dem. Därefter samlades lapparna in. Sedan lästes några av dessa dokument upp inför klassen. De flesta var sakliga, väl genomtänkta, innehöll många iakttagelser, som jag hade nytta av, och praktiska förslag, som jag sedan tog upp.

Genomgående fann de min undervisning för torr, jag gav dem för litet utöver det som stod i läroboken (det gällde litteraturhistoria). Till följd härav fick jag läsa en hel del mer, och jag tror att mina lektioner blev rikare och intressantare. En elev gjorde följande kloka reflexion: Något mera om sådana betydande författare som Voltaire, Rousseau och Goethe skulle väl ha sagts i stället för den ofta noggranna genomgången av ej så betydande svenska författare. - Detta föranledde mig att göra en ganska utförlig framställning av Goethes liv, som vi hade stor nytta av inte bara vid läsningen av Faust, utan vid hela den fortsatta litteraturundervisningen på gymnasiet.

Men det viktigaste som hände tror jag låg i att de fick ge uttryck åt den kritik de känt och i tillfredsställelsen, att jag följde en del av deras förslag. Lektionerna blev något som de hade del i. De minuter under vilka det som de skrivit lästes upp är de mest befriande jag som lärare någonsin upplevat. Trots att det för mig var ganska förödmjukande att höra vissa saker har jag knappast någonsin känt mig så lycklig. Jag undrar vari denna känsla bottnade. Det skedde plötsligt en radikal förändring i atmosfären, när vi tillsammans kunde skratta åt vissa överdrifter eller rättframma råd, t ex: "I ett sådant ämne som modersmålet, vilket kanske mer än andra är torrt och tråkigt, måste läraren på ett eller annat sätt söka fånga elevernas intresse." - En annan skrev: "Litet gladare uppsyn för jämnan vore trevligt!" - "Magistern har ibland en kamratlig ton mot klassen. Den är bra! Använd den ännu oftare!" - Genom att jag visade mig beredd att få kritik och ta emot den med humor, kom det in ett mänskligt moment i vår samvaro.

Hur gick det då med aktningen i fortsättningen? Den gick det alldeles utmärkt med! Denna klass hade alltid varit trevlig och väluppfostrad, men sedan jag gått igenom detta elddop, visade den en markerad respekt och artighet. Och ändå blev stämningen mycket mer obesvärad och trivsam!

Jag tror det hade hänt något i etiskt avseende genomgripande mellan oss. Och här kommer en grundfråga: Hur sker i själva verket etisk påverkan? Sker den genom goda råd, genom historiska förebilder? Är det inte snarare genom att det sker något av etisk art i förhållandet mellan människor? Det går som en gnista från den ena personligheten till den andra. Men skall denna gnista kunna slå över, om vi aldrig låter vårt verkliga jag skymta fram bakom lärarattityden?

Jag har haft tillfälle att något följa det arbete en stockholmslärarinna utför i sin klass, en fjärdeklass i folkskolan, dels genom vad hon själv berättat, dels genom vad jag hört i familjer i den stadsdel, där hon har sin skola, dels också genom att jag bevistat några av hennes lektioner. Det som slår en är, om jag får så säga, den rådlöshet och förutsättningslöshet med vilken hon går till varje situation. Om något problem uppstiger eller någon kinkig situation inträffar, säger hon aldrig: "Så ska vi göra!" eller: "Du borde ha gjort så och så", än mindre håller hon några straffpredikningar. Hela hennes styrka ligger i att hon alltid först frågar barnen eller den det gäller: "Vad tycker du?" och nästan alltid kommer ett positivt förslag. Är det inte detta vi mest försummar att ta våra elevers initiativkraft och skapande fantasi i anspråk? Men när vi fått dem därhän, visar de ofta en förvånande tillväxt i frimodighet och handlingskraft.

Det är en inte ovanlig uppfattning, att skolans egentliga uppfostringsmedel är det intellektuella arbetet självt. Det råder intet tvivel, att det är ett uppfostringsmedel, till saklighet, till att skapa glädje i arbetet, till ordning och reda. Om det däremot gäller en djupare fostran av känslö- och viljelivet, så torde av ovanstående framgå, att det kräves en mycket mer personlig insats än den vi i allmänhet gör. Det fordras helt enkelt, att läraren är en levande människa, som låter de egenskaper han önskar se hos de unga komma till uttryck hos sig själv. Man kan inte utveckla deras känslö- eller

fantasiliv, om ens eget känsloliv är förfruset eller fantasin uttorkad. Inte heller går det att fostra fram en viljestark ungdom med hänförelse för stora uppgifter, om man själv är desillusionerad och upptagen av småaktiga omsorger. Härtill kräves att man har funnit en mening och ett mål i livet, som för-
mår hänföra en och kring vilket man kan samla alla sina krafter. Det krävs en personlighet, vars inre liv är så starkt och vars övertygelse så äkta, att den inverkar på andra.

Vi får inte förvånas, om vår ungdom slår över, när den kommer ut i livet, om vi håller den i kylskåp hela skoltiden. Skall vi få en ungdom som går ut i livet som riktiga människor, så får vi redan i skolan omge dem med litet mänsklig värme och glädje - jag höll på att säga "kärlek" - om nu det ordet inte verkar alltför chockerande i sammanhanget.

Föredraget återgivet i Stockholms-Tidningen den 20 aug 1942.

Arne — en upplevelse av skapande stillhet

I en av mina klasser hade jag en stillsam, begåvad pojke. I början var han duktig och mycket glad och det gick bra för honom. Men det andra året slappnade hans intresse och hans betyg började sjunka drastiskt. Det var slut med glädjen. Jag tänkte ibland på honom, men jag kom aldrig på den tanken att jag hade något att göra med förändringen i hans inställning.

Det var en typisk klass med den vanliga blandningen av glada pojkar och flickor och problembarn. Det fanns en del rätt tuffa pojkar och några som inte tyckte om skolan, därför att de inte klarade sig lika bra som en del andra kamrater. En av dem ville gå till sjöss.

En dag föreslog jag att vi skulle försöka att tillsammans i stillhet tänka efter hur vi kunde

göra livet i vår klass trevligare för alla. Jag började med att berätta för dem om mina egna svårigheter i skolan, när jag var i deras ålder. Jag lät dem taga fram papper och penna och skriva. Efteråt talade en del av dem om vad de tänkt, ett par av dem bad om ursäkt för dåligt uppförande, andra erbjöd sig att hjälpa någon som hade svårt för ett ämne o s v. Arne, den tystlåtna pojken, sade ingenting. Jag hade faktiskt inte alls tänkt på honom, när jag fick tanken på den här stilla stunden, utan på några bråkiga grabbar som varit besvärliga för några av mina kolleger.

Men när klockan ringde och lektionen var slut, stannade Arne kvar i klassrummet och när alla de andra hade gått kom han fram till mig och sade: "Kommer magistern ihåg att förra året skickade magistern en anmärkning med mig hem till min pappa för att jag kommit för sent till en av magisterns lektioner. Och nästa vecka kom Torsten sent, men magistern lät det passera utan att tala om det för föräldrarna."

Jag tackade honom mycket för att han talat om detta för mig och bad om förlåtelse för att jag hade behandlat honom annorlunda. Under samtalet klarnade sammanhanget. Det var så att Torsten hade svårt att hålla jämna steg med kamraterna och inte hade någon hjälp av hemmet. Arnes far var lärare, visste jag, och omedvetet hade jag behandlat Arne strängare än Torsten, som ändå hade det besvärligt i skolan. Jag märkte att Arne förstod mig.

Efter samtalet var Arne samma glada och pigga pojke som förut. Det slog mig hur skapande den här stillheten var. Den gjorde det möjligt för pojken att taga detta modiga steg och återgav honom tryggheten i livet, och den gav mig chansen att få reda på en orättvisa som kunde ha fått ödesdigra följder i en annan människas liv. Hur många nedstoppade saker liknande den där skulle inte komma fram, om vi alla lärde oss konsten att vara stilla tillsammans?

Vilse i skogen — den inre kompassen

Jag är lärare i språk och litteratur, men ett år bad jag min rektor om en klass i religion, eftersom jag fått ett nytt intresse för ämnet genom Moralisk upprustning. Kursen omfattade Apostlagärningarna och breven, och jag trodde det skulle bli lätt att få eleverna intresserade i Guds ledning. Paulus' resor ger mycket information om hur ledning fungerar i praktiska detaljer: Paulus hindras att resa i en viss riktning och leds att fara åt ett annat håll och blir till slut tillsagd, i en dröm, att fara till Europa.

Allt det här verkade spännande för mig, som hade börjat bygga mitt liv på Guds ledning. Tyvärr tycktes inte alls mina elever, omkring 30 pojkar och flickor, 14 - 15 år, vara intresserade, och våra lektioner blev ganska tråkiga.

En dag hade hela skolan idrottsdag med orienteringstävling mellan de olika klasserna. Jag fick klassen där jag undervisade religion - lite överraskande, eftersom jag hade många fler timmar i den klass där jag var klassföreståndare.

Vi började med mig som ledare. Efter en stund fann vi att vi hade gått vilse. Så försökte vi igen, och en av pojkarna gick i spetsen, men efter en kvart var vi tillbaka på samma plats i skogen. Det var en öppen plats med gräs på marken, mycket vacker mellan tallarna, och solen sken, men jag kände mig mycket illa till mods. Jag tänkte efter ett ögonblick, och plötsligt slog mig tanken: "Varför inte pröva praktiskt vad du försökt lära dem under timmarna!"

Så jag bad dem sätta sig och föreslog att vi skulle pröva tillsammans om vi kunde få någon anvisning. Litet fnitter och oro blev det, men på det hela taget tog de det på allvar, och när vi lade ihop de olika tankarna, fick vi en plan. Vi startade igen, och snart var vi vid första kontrollen. När tävling-

en var över, var vi inte det bästa laget men klarade oss ganska bra.

Några år senare träffade jag en av pojkarna, som nu blivit affärsbiträde, och bjöd honom hem på en kopp te. Under samtalet sade han: "Kommer du ihåg när du lät oss sätta oss och ha ledning mitt i skogen?" - "Naturligtvis," sade jag, "men jag är förvånad att du kommer ihåg det." - "Åh," sade han, "ingen av oss kommer någonsin att glömma det. När du talade om ledning i klassrummet, förstår du, trodde vi att du gjorde det på tjänstens vägnar, men när du vågade riskera din prestige, förstod vi att du menade allvar."

I den nya skolan 1960—1969

Sven kom tillbaka till skolan mitt i dess omvälvningsprocess. Så genomgripande förändringar som nu förestod, hade inte gjorts på hundra år. Grundskolan började 1963 och de första studenterna utan studentexamen lämnade gymnasieskolan 1969.

Sven hade varit borta i 15 år, men underligt nog kände han sig hemma i den nya skolan. Det fanns mycket i den som stämde väl överens med det sätt att arbeta som vi och lärare i många länder försökt tillämpa redan på 30- och 40-talen. Sven har redan gett exempel på det.

Han skriver i ett brev våren 1960: "Det var naturligtvis en hel omvälvning att börja undervisa igen efter ett så långt uppehåll. Om jag skall säga något om mina intryck efter de tio dagarna i Brännkyrka, så är ungdomen mer rättfram nu, vilket gör det till en stor glädje med goda klasser men ställer långt större krav än tidigare på fasthet och självutgivande i avdelningar där det finns många ohågade och hållningslösa."

Sven har försökt precisera för sig själv vad han hade lärt sig under åren utanför skolan som han nu behövde som lärare.

- * Flexibilitet i tillämpningen av det nya systemet
- * Nyskapande
- * Att inte ta sig själv högtidligt
- * Att ha ett skarpt öga för nya idéer, varifrån de än kommer, och vara beredd att uppskatta dem
- * Att vänta sig att eleven själv skall säga eller göra något som läraren kan lära av
- * Att tillstå när man gjort fel och rätta till det
- * Att ha ett stort nog mål tillsammans: ett nytt samhälle, en ny världsordning med utvecklingsmöjligheter för alla
- * För det målet måste lärare och elev ständigt utvecklas och förändras tillsammans
- * Det är priset som måste betalas

I en kommentar till frågan om förändring skriver Sven många år senare ur hjärtats djup: "Av alla de steg jag fått taga, driven av den inre rösten, var det ett av de svåraste, mest ångestfyllda, djärvaste, när jag lät en hel klass föreslå hur jag skulle ändra mig. Ungdomen vill inte ha en stillastående livsmiljö i skolan eller i hemmet. Om de själva får vara med och påverka förändringen i sin miljö, är det så mycket mer tillfredsställande för dem.

Jag förstod då att jag funnit en samarbetsform som gjorde det möjligt för eleverna att vara medansvariga. Tiden var ännu inte mogen för att allmänt förverkliga detta experiment, men 25 år senare fick sådana strävanden ett stöd i riktlinjerna för den nya skolan i Sverige."

Man förstår när han skriver i ett brev:

"För mig har de sista åren varit en stor glädje. Jag har trivts bra med det nya skolsystemet, som

lägger mer vikt vid elevernas förmåga till självständigt arbete, till att ta egna initiativ och till samarbete. Det gör hela skillnaden. En ny elevtyp har vuxit fram som är öppnare och friare."

Det nya momentet med grupparbete och beting intresserade både Sven och eleverna, när de väl fått det att fungera, och så småningom förstod eleverna nyttan för framtiden av lagarbete.

En elev skrev: "Jag tycker det är bra att träna sig att arbeta med okända människor, för i arbetslivet får man inte välja arbetskamrat." En annan elev menade att han blev utåtriktad, fick självförtroende och lärde sig acceptera att människor är olika.

Det viktigaste för Sven var ändå inte metoderna utan det samförstånd och den anda i vilken de kunde arbeta, och han började hoppas på att det beslut han en gång som ung hade fattat "att såvitt möjligt förändra skolan inifrån, så att den blir en plats för människor att trivas i", kunde förverkligas. Han blev glad när en elev en dag sade: "Det är roligt att kunna mötas som människor i skolan."

Sven hade stor känslighet för det som låg under ytan, t ex när någon i grundskolan trots god vilja tappade sugen då han upptäckte att han inte kunde hänga med. Sven ville tränga ned till den djupaste orsaken till ungdomens uppror. Studentrevolten i Paris gav anledning inte bara till studier, bl a ett beting i en gymnasieklass, utan också till rannsakan.

"De unga vill ha en känsla av rörelse, förändring. Allt statiskt, stelt, orubbligt ger dem en känsla av hopplöshet, förtvivlan. Därför gör de uppror mot det etablerade."

"Unga människor kommer aldrig att bli inspirerade av att 'passa in' i det som redan existerar. De vill skapa något. De vill känna sig stå i ett världssam-

manhang. Det gäller ungdom i hela världen. Vad ger vi dem att leva för?"

"Det är vårt levnadssätt som måste radikalt förändras. Mänsklig intelligens är inte tillräcklig. Men Gud kan tala till oss. Det är väsentligt att hålla fast vid att den inre rösten inte bara säger oss vad som är rätt och fel, utan talar om hur vi skall handla i en kritisk situation, ja, t o m ger oss en inspirerad plan för vårt livsområde."

Det var denna vision för framtiden som fick Sven att engagera sig i debatten om 1965 års läroplan för gymnasiet. Det han kämpade för var själva målsättningen och grundvärdena för vårt folks kultur och livssyn.

Detta engagemang förde honom ut i internationella sammanhang.

"Education for Tomorrow's World"

En viktig händelse var publiceringen av boken "Education for Tomorrow's World" (Grosvenor Books, London 1970). Materialet till boken samlades huvudsakligen under lärarkonferenserna i Caux, Schweiz, åren 1968 och 1969 och sammanställdes av norrmännen rektor Jon Henden och lektor Erling Förland, Oslo, tillsammans med Sven.

Upprinnelsen var en återkommande begäran av konferensdeltagare från Asien och Afrika att få en "handbok i karaktärsfostran". Lärare och föräldrar från många länder och skilda skolsystem bidrog med sina praktiska erfarenheter, vilket ger boken dess speciella värde.

Inledningen ger en koncentrerad bild av den värld vi lever i och anger mot den bakgrunden perspektiv och mål för utbildning och fostran.

Boken kom ut just i tid för UNESCO's Internationella konferens för utbildning i Genève. Några lärare

som medverkat till boken, var där, och Sven skriver om distribueringen:

- Vi hade fyra dagar på oss att se till att boken kom i händerna på så många som möjligt av de 200 delegaterna vid Unesco-konferensen. Vi lämnade den till c:a 70 från 34 länder, de andra fick den per post.

En som läste den med stor förtjusning var Brasiliens undervisningsminister, senator Passarinho, som valdes att tala vid den högtidliga slutsessionen, då endast fyra delegater, en för varje kontinent, talar, jämte Unesco-presidenten. Passarinho talade i alla amerikanska staters namn, och hans anförande handlade om de andliga och moraliska grundvalarna för mänskligheten och nödvändigheten av att följa absoluta moraliska normer i denna tid av moralisk upplösning. I det sammanhanget citerade han ett stycke ur "Education for Tomorrow's World": "Absoluta moralnormer behövs som en vägvisare i livet. Som Peter Howard påminde oss: De liknar polstjärnan. Den är en fast punkt på himlavalvet. Det har ännu inte blivit känt att något skepp har nått polstjärnan, men det är sant att sjömän på alla hav med hjälp av den stjärnan fastställer var de är och vart de ska styra sitt skepp."

Vi gav också boken till presidenten för hela konferensen, Colombias ambassadör, som kom fram till oss med boken i handen och sade: "Det här är just vad jag söker efter."

Franska undervisningsdepartementets officiella organ hade en utförlig recension.

Boken fick ett vidsträckt spridningsområde. Som ett exempel återges här några rader ur ett brev från en vän i Sydafrika, skrivet i augusti 1977. Han bifogar inledningstalet av Franklin Sonn, ordförande för de färgade lärarna (av blandras) i Sydafrika, samlade till årsmöte.

"Jag tänkte du skulle vara intresserad av att se vilken räckvidd er bok om utbildning och fostran

haft. Franklin Sonn är kanske den mest framstående yngre ledaren för de två millionerna färgade i Sydafrika. Som ledare för deras 9 000 lärare har han stor makt och man lyssnar på honom. Även politiskt är han en inflytelserik man. Hans tal tilldrog sig stor uppmärksamhet i pressen.

Förändringen i Sonns tänkesätt under de senaste åren från bitter reaktion till skapande statsmannaskap är påfallande. Jag är tacksam för er andel i berikandet av hans tänkande."

Franklin Sonn inledde sitt tal med att citera de första sidorna i "Education for Tomorrow's World" där det bl a heter:

"Vi lever i en värld där fiendskap mellan folk, raser och ideologier utgör ett växande hot... Hoppet om en rättvis värld syns avlägset. Situationen inom utbildningens område är i sig själv en illustration till detta. Medan västvärlden bevittnar en utbildningsexplosion, kan nästan 800 miljoner vuxna varken läsa eller skriva och antalet stiger med 40 miljoner om året...

Människan längtar efter att bli fri, oberoende och ansvarig."

Och Sonn tillfogar: "I själva verket utgör dessa tre drivfjädrar vår sammanslutnings syfte och mål." Han åberopar efter boken den österrikiske psykiatern Frankls uttalande: "Idag måste fostran se som sin främsta uppgift att utveckla människans förmåga att lyssna till sitt samvete."

"I detta sammanhang," säger Sonn, "är jag oroad av den nästan blinda jakten efter ställning, som blundar för vad samvetet begär av oss, oavsett vad det kostar. Ängslan för hur det skall påverka mina chanser till karriär, om jag gör eller säger vad jag anser vara rätt... kan hålla oss tillbaka från vår sanna kallelse att vara med och forma detta lands framtid."

Dessa och ingenting mindre är de mål som vår organisation på nära 9 000 lärare har satt upp för sig och är de normer dess ledare önskar bli bedömda efter."

"Education for Tomorrow's World" utkom också i norsk upplaga med titeln "De är morgondagen" och utgavs av Laererstudentenes Forlag (Oslo 1971). I förlagsreklamen står det bl a: "I en tid hvor spørsmål som gjelder skolens ytre struktur og undervisningsteknologi dominerer debatten, hevder forfatterne av denne boken at det er laerernes personlige egenskaper og moralske holdning som er det vesentlige."

Bokens bestående aktualitet framgår bl a av följande kapitelrubriker: En ny mennesketype, En ny laerertype, Oppdragelse til selvstendighet og ansvar, Det terapeutiske felleskap, Fri-gjøring av laere- og skaperevne, Hvordan løse konflikter, Mer radikalt enn vold.

CITAT UR "DE ER MORGENDAGEN":

Aerlighet er ikke en gammeldags dyd, et ideal som ikke har noen plass i et moderne samfunn. Aerlighet er tvertimot en grunnleggende faktor i personlighetens vekst.

Bare når man er aerlig, er kontinuerlig selvidentitet og ekte kontakt med andre mulig. Et menneske som ikke holder seg till sannheten, er en fremmed både overfor seg selv og sine medmennesker.

Clark Moustakas
amerikansk psykoterapeut

Sven och Rakel Fraenki utanför sitt hem i
Örebro 1976.

ÄKTENSKAPET SOM UPPTÄCKTSFÄRD

Ur en intervju

En vanlig liten svensk trerummare. I ett typiskt modernt svenskt bostadsområde. I en medelstor svensk stad. Ett äldre svenskt par, båda över 70. Är de också vanliga, typiska?

"Visst känns åldern", säger Sven Fraenki, när besökaren från NVIB följer dem på deras vanliga tur längs stans närmaste motions slinga. "Jag promenerar mer än springer numera, hjärtat är inte så starkt. Men titta så Rakel springer, jag har lärt henne." Framför oss uppför skogsbacken, med svikt i fötterna och vind i kjolen och schaletten löper hans glada livskamrat ifrån oss. Men visst tar hon regelbundet medicin för lågt blodtryck. Visst märks åldern. Det är naturligt.

Men besökaren märker mest något annat hos detta par. En medveten livsstil, av ett slag som genomtränger personlighetens alla plan. Den präglar deras samtal, deras förhållande till varann och till andra, deras intresse för världen och för vardagens detaljer.

I ett land där skilsmässor och nevroser ständigt ökar skulle man önska att deras sätt att leva bleve lika vanligt som deras sätt att bo.

SVEN: Vi två har så olika temperament och bakgrund. Rakel är snabb, rörlig och utåtvänd. Jag växte upp som en blyg, modersbunden, allvarlig och långsam pojke. När jag sedan träffade Rakel försökte jag förklara olikheten med att damcyklar ju alltid har mindre utväxling och måste trampas fortare. Mitt stora hjul går trögt igång men går dess bättre sedan.

RAKEL: Jag är uppvuxen som missionärsbarn i Kina. Världen var stor redan från början. Riskfylld och

trosviss också. Föräldrarna gav sig iväg rätt in i norra Kina, utan skydd eller ekonomiska garantier. Jag såg nöd i det landet.

När jag var 11 år for familjen till Sverige för att vila en tid och lämnade mig sedan här att gå i skola. Vänliga människor tog hand om mig och för deras skull ansträngde jag mig att dölja min förtvivlan över skilsmässan från föräldrarna. Jag stängde tappert till om mitt innersta. Det var mycket senare i livet som jag kunde berätta för någon om den perioden och äntligen gråta ut barnets sorg.

SVEN: Vi hann bli läroverksadjunkter på varsitt håll i landet innan vi lärde känna varann. Dessförinnan hade vi också båda mött Oxfordgrupprörelsen, som gripit djupt in i våra liv. När vi gifte oss hade vi en gemensam vilja att låta Gud leda oss, både som lärare och äkta makar.

RAKEL: Vi förblev barnlösa. Efter en tid anade vi att Gud hade en annan plan för oss, att vi skulle leva helt för andra människor runt omkring oss och långt borta. 1945 begärde vi en termins tjänstledighet och tackade ja till en inbjudan från USA, där en världskonferens för Moralisk upprustning anordnats på Mackinac Island.

Halvåret i Amerika blev fyllt av stora upplevelser, inte minst personliga. Vad världen behövde efter det sönderslitande kriget var ett budskap om enighet - och människor som visste vad enighet kostar. Vi brukade vara ärliga mot varann om vad vi gör. Här lärde vi oss att vara ärliga också om vad vi tänker och känner. Först då började vi kunna skratta tillsammans. Det som överbryggar klyftan mellan generationer och mellan nationer är precis det samma som överbryggar könsklyftan i ett äktenskap. Det är ärlighet ända in till hemliga motiv.

Vi fick också lära oss att gå till Gud först, innan vi gick till varandra med problem. En sådan frigörelse från den andre kan vara mycket smärtsam

medan processen pågår. En dag när jag ville ha råd av Sven svarade han bara: "Har du frågat Gud? Fråga Gud först." Jag kom ur gängorna för två dygn. Alldeles ensam måste jag sedan ödmjukt fråga Gud om han kunde tala till mig igen, fast jag varit en så självisk kvinna. Och det gjorde han.

SVEN: Det är viktigt att inte vara beroende av en annan människa. Beroendet utbyts mot en frihet att göra vad Gud vill. Den verkliga jämlikheten ligger ju i att man är helt fri från människor och beroende av en högre instans.

Vår nya upplevelse av frihet mitt i den fördjupade gemenskapen gav oss plötsligt en ny ingång hos de svarta vänner vi då umgicks med och som brottades med sina egna frihetsproblem.

RAKEL: Det dröjde länge innan jag uppskattade Svens sätt att tänka och han mitt. Vi skulle en gång i början skriva en artikel tillsammans, men den blev aldrig färdig för ingen av oss hade levt sig in i den andres värld. Det är alldeles nödvändigt. Det gäller också mellan raser och folk. Nu kan vi skriva saker tillsammans och uppskatta olikheterna, men det hade varit omöjligt utan en hjärtats förvandling hos oss båda.

SVEN: Efter hemkomsten från Amerika började en ny fas av vårt liv. Våra vänner ville att vi skulle få tid att ge vidare vad vi lärt oss i Mackinac. Vi beslöt då att på heltid samarbeta med de människor som gått in i uppgiften att ge nytt hopp åt det krigshärjade Europa genom att föra in en andlig ström genom länderna.

Det betydde att vi måste begära avsked från våra adjunktjänster och gå in i oavlönat arbete. Under 15 år levde vi på skiftande orter i Sverige, Tyskland, Schweiz, Finland, Frankrike, och träffade mängder av alla slags människor. Liksom en gång Rakels föräldrar saknade vi ekonomiska garantier, och ibland, särskilt i efterkrigets Tyskland, var det knappt med matpengarna. Men runt omkring oss

gjorde nya människor djupa erfarenheter av förvandling som fick inverkan på hem och arbetsplatser.

RAKEL: Det var 15 spännande år. Det stora och rörliga livet var inte alltid lätt men jag kände mig hemma i det. Missionärsbarn är märkta. Vi brukade säga att det passade mig att ha tio bollar i luften på en gång. Nu när jag är äldre klarar jag högst två bollar. De är lika viktiga som de tidigare tio och jag har lika roligt med dem. Det är ju inte kvantiteten det kommer an på.

SVEN: För mig var heltidsarbetet med Moralisk upprustning ofta smärtsamt. Det betydde ständigt förnyade aktiviteter år ut och år in. Hela min typ är meditativ. Jag har en stark minnesbild från uppväxtåren av en plats som passade mig. Det fanns en loge på sommarvistet. I logens ena vägg kunde jag göra undan ett par lossnade plankor och krypa ut på marken till en ostörd grön liten plätt, helt omringad av nässlor. Mitt paradiset.

Men jag har aldrig tvivlat på att Gud gav mig de rika 15 åren i stora världen. Det är med dem som med olikheten mellan Rakel och mig att just spännvidden i Guds kallelse ger kraft. Jag beklagar nästan de människor som har det lätt från början.

RAKEL: Vi återgick till läraryrket i Sverige 1960. Erfarenheterna från bortaåren visade sig oerhört användbara också i skolan. Vi hade lärt oss att anpassa oss till olika förhållanden och människor. Jag tror att den djupaste jämlikheten uppstår när jag vet att jag som människa gör fel och kan vara ärlig om det.

SVEN: Nu är vi pensionärer. Vår takt är lugnare men vår inriktning är densamma. Vi håller kontakten med många människor, vi översätter litteratur som vi anser viktig. Under vilan mellan aktiviteterna öppnar sig nya världar för oss. Bland annat högläser vi tillsammans ur värdefulla böcker, inte minst om äktenskap. Sedan diskuterar vi bokens problem. Det finns inga ömtåliga ämnen för oss att undvika, för

allt är öppet oss emellan. När man funnit den rätta tråden är gemenskapen med en människa som är olik en själv en aldrig avslutad upptäcktsfärd.

RAKEL: Ja, vilket liv vi levt tillsammans, Sven, vilken rikedom!

(Ur en intervju 1976 i Ny Värld i Bild)

INNEHÅLL

Förord

Studentår i Lund

Ett steg som krävde moraliskt mod..... 7

Början på lärarbanan

En väg som jag länge letat efter..... 11

Ett vattenfall och en morgonbön... .. 13

Livsavgörande resa till Oxford

"Gud, jag lämnar mig i din hand"..... 17

Från fruktan till vänskap..... 19

"Mamma hade rätt den gången"..... 21

Med Oxfordgruppen i Sverige och Norge

Till Östersund på Guds ledning..... 23

Internationellt Oxfordmöte i Norge..... 25

Lärarkonferens i Ljungskile 1939

Appell till Sveriges folk..... 29

På världskonferens i Amerika

Äventyrlig resa över Atlanten..... 33

Två månader på Mackinac Island..... 37

Med alla slags människor

Frank Buchman i närbild..... 39

Upptäckter i en storfamilj..... 40

Entusiasm och gott humör..... 43

På resa genom Amerika..... 45

Julfirande i Los Angeles..... 48

Stockholmskampanjen 1951

Nationellt och internationellt gensvar.. 53

Svensk delegation till Mackinac..... 56

Tre år i Ruhrområdet

I "de tusen eldarnas stad"..... 61

En ny anda inom gruvindustrin..... 65

En folkvagn som 50-årsgåva..... 71

Livsglädje och hårt arbete..... 75

Livsförvandling i en gruvarbetarfamilj.. 77

Skådespel med ett budskap..... 79

En livsfråga för samerna	
En djärv tanke.....	83
Sven Fraenki som lärare	
Inledning av Rakel Fraenki.....	87
Historien om Tuppen.....	88
Sigtunakonferensen om karaktärsfostran 1942.....	89
Läraren och eleven.....	91
Arne - en upplevelse av skapande still- het.....	94
Vilse i skogen - den inre kompassen.....	96
I den nya skolan 1960 - 1969.....	97
"Education for Tomorrow's World".....	100
Äktenskapet som upptäcktsfärd	
Ur en intervju.....	105

IDÉ och KULTUR

ISBN 91 85400 05 X